

ԱՅՍ ԹԻՒՆՎ ԿԱՐԴԱԼ՝

ՆՈՐ՝ ՍՐՁԱԾՈՒԹԵԼՈՒ ՏԱՐԻ	Էջ 2
ԲԱՆՈՒՄՆԵՐԷՆ ԵՏԶ ԶԱԼԵՊՆ ՈՒ ԶԱԼԵՊԱԶՈՒԹԻՒՆԵՐ	Էջ 3
ՇՆՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	Էջ 4
ՄԵԾ ԵՐԱԳԻ ՀԱՄԲՈՒՆ ՈւՂԵՆՈՐՆԵՐԸ	Էջ 5
ՈւՐՈՒԱԳԻԾ ԳԻՄԱՆԿԱՐԻ ՀԱՄԱՐ	Էջ 7
ՅՈՒՇԵՐ ԱՒԵՏԻՍ ԵՄԾՈՒՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ	Էջ 8
Ո՛Վ ԿԵ ԶԻՇԷ ԵԳՈՒԿՐԴ ԴՈՂՊԱՏԵԱՆԸ	Էջ 9
«ԻՐԱՆԻ ԶԱՅ ԶԱՄԱՅՆԸ 1921 - 1945 ԹԹ.»	Էջ 10
ԶԱՅՐԵՆԻԸՆ ԶԵՈՒՐ	Էջ 11

ԱՊՕՐԻՆԱԲԱՐ ՊԱՔՈՒԻ ԲԱՆՏԵՐԸ ՊԱՅՈՒՈՂ ԶՈՐՍ ԶԱՅՈՐԴԻՆԵՐ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ ԶԱՅՐԵՆԻՔ

Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինեան իր կայքէջով յայտնած էր Պաքուի մէջ պահուող չորս գերիներու՝ Հայաստան վերադարձի մասին:

Անոր յայտարարութեան համաձայն, Գեորգ Սուջեանը, Դաիթ Դաւթեանը, Վիգէն Իլճեքճեանը եւ Վազիֆ Խաչատրեանը 14 Յունուարին Հակարիի կամուրջով Ատրպէյճանի համապատասխան մարմիններու ներկայացուցիչներուն կողմէ յանձնուած են Հայաստանին եւ ներկայիս կը գտնուին Հայաստանի Հանրապետութեան տարածքին մէջ:

Ազգային անվտանգութեան ծառայութիւնը իր կարգին յայտնեց, որ գործընթացը իրականացւած է իբրեւ Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի միջեւ հաստատուած խաղաղութեան գործընթացին որպէս արդիւնք:

Մեր չորս հայրենակիցները գերեվարուած էին, հրադադարը ուժի մէջ մտնելէն ետք՝ Շուշի ուղեւորուելու ընթացքին: Բնականաբար, Պաքուն զանոնք շինծու մեղադրանքներով ամբաստանած էր եւ քրեական օրէնսգիրքի շարք մը յօդուածներով, որոնց շարքին՝ լրտեսութիւն եւ ահաբեկչութիւն:

Միւս կողմէ, ըստ Հայաստանի արդարադատութեան նախարարութեան, Հայաստանի մէջ

ԻՐԱՆԻ ՄԵՋ ԲՈՂՈՔԻ ՅՈՅՅԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԴՏԵԻԱՆՔՈՎ 2 ԶԱՅ ԶՈՂ ԿԱՅ

Այս մասին յայտնած է Սփիւքի գործերու գլխատր յանձնակատար Զարեհ Սիմանեան:

«Մէկ գոհ կար հաստատուած, երկրորդ գոհն ալ այնպէս կը թուի, թէ հաստատուած է: Կը խօսուի աւելի մեծ թիւերու մասին, բայց յստակ որեւէ տեղեկութիւն չունինք», – ըսած է ան:

Սիմանեան նշած է նաեւ, որ Իրանի մէջ ՀՀ դեսպանատան հետ կապը ընդհատուած է, տեղեկութիւններ կը ստանան միայն Իրանէն թռիչքներով ժամանող անձերու միջոցաւ:

ցմահ ազատագրկման դատապարտուած, 44-օրեայ պատերազմի ընթացքին Հայաստանի դէմ մարտնչած երկու սուրիացի վարձկաններ՝ Եուսէֆ Ալաապէք Հաճիի եւ Մոհամետ Շիւքերի Թուրքիոյ միջոցով փոխանցուեցան Սուրիոյ:

ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինեան՝ անդրադառնալով սուրիացի վարձկաններու հարցին, թէ արդեօ՞ք 2 սուրիացիի փոխանցումը 4 հայ գերիների վերադարձի դիմա՞ց էր:

«Այդ երկու իրադարձութիւններն իրար հետ կապ չունեն: Մենք ուզում ենք եւ աշխատում ենք նաեւ Սիրիայի Արաբական Հանրապետութեան հետ մեր յարաբերութիւնների հետագայ զարգացման ուղղութեամբ: Մենք յոյս ունենք, որ այդ որոշումը, որը բարեկամական որոշում է Սիրիայի նկատմամբ, Սիրիայի հայ համայնքի շուրջ մթնոլորտն աւելի նպաստաւոր կը դարձնի», – ըսաւ Վարչապետը:

44 օրեայ Արցախեան աղիտալի պարտութենէն ետք, աշխարհացրիւ հայութիւնն ու միջազգային հանրութիւնը կը պահանջէ հայ գերիներու պաքուի բանտերէն ազատ արձակումը: Այսօր 4 գերիներ Պաքուի բանտերէն վերադարձան Հայրենիք, շնորհիւ Հայաստանի Հանրապետութեան պատկան մարմիններուն, Լիբանանի արտգործ նախարարութեան եւ այլ քաղաքական դէմքերու, ի մասնաւորի լիբանանահայ երեսփոխանուհի Փոլա Եագուպեանի միջամտութեամբ: Պէտք է ընդունիլ նաեւ, որ այս առնչութեամբ իրենց օժանդակութեան բաժինը բերին Միացեալ Նահանգները, Վրաստանը, Հունգարիան, Կիպրոսն, Յունաստանը եւ Միջազգային Կարմիր Խաչը:

Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը կը շարունակէ ամէն ջանք ի գործ դնել, որպէսզի հաստատուած խաղաղութիւնը պահէ իր կայունութիւնը, որուն շնորհիւ բոլոր գերեվարուած մեր հայրենակիցները եւս վերադառնան Հայրենի տուն:

Նիւ Երրփ

ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ «ՆԱՂԱՇ» ԵՐԱԺՇՏԱԽՈՒՄԲԸ Թ.Ս.Ս.-Ի ԶՐԱԲԷՐՈՎ Կ՛ՈՒՆԵՆԱՅ ԶԱՄԵՐԳ

Տօնական օրերուն հետ Թէքեան Մշակութային Միութեան Մեծն. Նիւ Երրքի մասնաճիւղը հրամցուց մշակութային աննախընթաց համերգ 10 Յունուարին, Թենըֆլայի «Փրեսփիթերիլըն» եկեղեցւոյ արահի մէջ, աւելի քան 300 երաժշտասէրներու ներկայութեան: Համերգին բացման

րու հայ բանաստեղծ Սկրտիչ Նաղաշէն, որ իր կարգին ունի համամարդկային զգացական երելոյք: Սոյն եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած այս համերգը ինքնին կը խորհրդանշէ օրուան տօնական խորհուրդը:

Արժէքատր երաժիշտներ՝ թիւով ութը մաս կը կազմեն անսամպլին. անուրանալի ներկայութիւն եւ մեծութիւն է սոփրանօ Յասմիկ Պաղտասարեանը, ինչպէս նաեւ՝ Տաթևիկ Մովսիսեանը, որոնք իրենց մասնակցութեամբ համերգին կու տային առանձին գեղարուեստական մակարդակ: Խումբին մաս կը կազմէին հայկական ժողովրդական երաժշտական գործիքներ՝ տուտուկն ու ուտը եւ անշուշտ դաշնամուրը: Կ'արժէ առիթով մը անդրադառնալ Յասմիկի տաղանդին մասին: Կ'արձանագրենք Հայ-գերմանական հետեւեալ նամակագրութիւնը. «Գոմփոզիդոր Ջոն Հոդեանը կենդանացում է 15-րդ դարի հայ քահանայ Սկրտիչ

Թէքեանական վարչականներ արուեստագետներուն հետ

խօսքը կատարեց մասնաճիւղի առեմնապետուհի Տիկին Հիլտա Յարութիւնեան, որ յանուն մասնաճիւղին ողջունեց ներկաները եւ իր բարի գալուստի խօսքը արտասանեց:

«Նաղաշ» հիմնուած է ծանօթ երաժշտագետ եւ դաշնակահար Ղուկ Հոտեանի կողմէ. որ իր ստեղծագործութիւններուն մէջ ծանրացած է միջնադարեան դասական հոգեւոր նուագներու եւ երաժշտութեան բնագաւառին մէջ, հրամցնելով եզակի կտորներ: Յատկապէս ներշնչուած է 15-րդ դա-

Նաղաշի բանաստեղծութիւնները: Այս երգերն անվրէպ հայկական, բայց այս աշխարհից դուրս»:

Հաւատարիմ Միութեան առաքելութեան տասնամեակներ ամբողջ մասնաճիւղը կ'ունենայ որակաւոր եւ գերազգային յայտագիրներ, որոնց տպաւորութիւնը տարիներ ամբողջ կը մնան միութեան պատմութեան տարեգրութեան եւ ներկաներուն յիշողութեան մէջ:

ՆՈՐ՝ ՍԹԱՓՈՒԵԼՈՒ ՏԱՐԻ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

Մի օր բոլորն էլ են ծնկի գալիս՝ մէկը սողալու, միւսը՝ աղօթելու համար։ Մի օր բոլորն էլ խղճի հետ մենակ են մնում՝ մէկը հանգիստ քնում է, միւսը՝ յայտնում է մղձաւանջում։ Մի օր բոլորն էլ թողնելու են կեանքը՝ մէկի գործն ու բարի անունն է յիշուելու, միւսի անունը նգովքով է յիշուելու։ Իսկ թոյլ առաջնորդը մօտեցնում է վտանգը մեր տներին, ուժեղ առաջնորդը բերում է երաշխաւորում խաղաղութիւն...

Նոր տարի ենք սկսել։ Մեզանում տագնապները շատ են ու իրական։ Յոյն փիլիսոփայ Տիոկենեսին յիշեցի, ով օրը ցերեկով լապտերը ձեռքին մարդ էր փնտռում։ Քառասին ու անհասկանալի վիճակում յայտնում այս զարգացած աշխարհում էլ բարոյականութիւնն այնքան բացառիկ իրողութիւն է դարձել, որ երբ բարոյական մարդ ես տեսնում՝ ակամայից ցանկանում ես ինքնագիր խնդրել։ Իսկ մենք ինքնակաղապարուել ենք ու չենք նկատում ակնյայտ իրողութիւնները։ Մի պահ պատկերացնենք այն ամէնը, ինչ տեղի է ունենում Հայաստանում՝ այն քաղաքական գործընթացները, անպատասխանատուութեան մթնոլորտը, փոխադարձ վիրաւորանքներն ու կարմիր գծերի հատումը, ինչպիսի՞ տպաւորութիւն է թողնում այս ամէնը մեր հարեւանների, բարեկամների ու թշնամիների աչքերում։ Մենք ուղղակի ազգովի խայտառակում ենք ամբողջ աշխարհի առջեւ։ Ակամայ մտածում ես. կարող է՞ թուրքերը ճիշդ են ասում, որ մենք Հնդկաստանից փախած ու էստեղ հաստատում անհայրենիք, անմշակոյթ հանրոյթ ենք։ Էս ինչ է կատարում, ինչ տգիտութիւն, եսապաշտութիւն։ Հետեւաբար կարծում եմ՝ իսկապէս ժամանակն է կանգ առնել եւ ազգովի որոշել. Մենք ի՞նչ ենք անում եւ ի՞նչ ենք ցանկանում առհասարակ։ Քանզի չարժէ մինչեւ վերջ խայտառակուել ու մեր դէմքը կորցնել։

Ամէն դէպքում, պէտք է յիշենք, որ մենք աշխարհի ամենահին ժողովուրդներից ենք, գալիս ենք անյիշելի ժամանակներից։ Պատմութեան ընթացքում բազմաթիւ փորձութիւններ ու դժուարութիւններ յաղթահարելով՝ հասել ենք մեր օրեր։ Դա նշանակում է, որ մենք պէտք է մեր մէջ ուժ գտնենք յարատեւելու։ Չի կարելի՝ առօրէական խնդիրների, փողի, պաշտօնի եւ իշխանութեան համար ամէն ինչ վարկաբեկել, վատաբանել, աւերել։ Մենք պէտք է գիտակցենք, որ մեզանից յետոյ մեր երեխաներն ու թոռներն են ապրելու։ Նրանց մենք պէտք է անում, պատիւ ու թասիք թողնենք, որպէսզի նրանք, գոնէ արժանապատուութեան հիմքի վրայ, կարողանան մեր ժողովրդի ապագան կառուցել։ Հարկատու է գիտակցել, որ ուզենք թէ չուզենք՝ մեզնից իւրաքանչիւրը աստուածային էներգիայով լիցքաւորում ջրի կապիտալն մի կաթիլ է։ Իսկ ասում եմ՝ ջուրը յիշողութիւն ունի։ Եթէ այդպէս է, ուրեմն մարդը ծնունդ է տեղեկութիւնների զգալի պաշարով, իր կեանքի ընթացքում նոր տեղեկութիւններ ու փորձ է ձեռք բերում եւ փոխանցում ջրին։ Հետեւաբար, կեանքի նպատակի մասին կարելի է մի լաւ մտածել, հասկանալ, որ կալը ճոխացնելու համար չարժէր աշխարհ գալ, իսկ ջրի այլ կաթիլներից աւելի լաւ է չվնասել...

Անհանգիստ աշխարհի թիւ մէկ թնջուկը շարունակում է մնալ ռուս-ուքրաինական անհասկանալի ու անիմաստ հակամարտութիւնը։ Նոր տարուայ թիւ մէկ խնդիրն էլ մնում է՝ հակամարտութիւնը կա՛մ կ'աւարտուի, կա՛մ դեռ երկար կը շարունակուի։ Մի քանի բարդ հարցեր կարող են ձգել հակամարտութիւնը։ Կարծում եմ՝ բարդագոյնը տարածքների կարգավիճակին է վերաբերում։ Աւարտուել-շարունակուելու դիլեման նոր տուեալ չի ներառում հետագայ ընթացքի մասին։ Պատերազմի կասեցումից աւելի ԱՄՆ-Ռուսաստան առեւտուրն է այստեղ գերիշխողը։ Ուքրաինան ընդամենը խաղատախտակ է երկու պետութիւնների համար։ Ռուսաստանը տարածքներ է սակարկում ԱՄՆ-ի հետ, եւ ոչ՝ Քրեմլի։ Կարծում եմ՝ այդ ֆոնի վրայ անցկացուող քննարկումները հանքեր-տարածքներ գործարքային տրամաբանութեամբ են ընթանում։ Ուքրաինան թէ՛ ԱՄՆ-ին, եւ թէ՛ Ռուսաստանին տալու բան ունի։ Դեռեւս տեսանելի չէ հակամարտութեան լուծումը։ Երկարատեւութիւնը, թոււմ է, որ նպատակ է։ Ռուսաստանը դեռեւս ներքաշուած կը պահի այս հակամարտութեանը։ Որոշակի կանգառներ գուցէ լինեն, իսկ մեծ հաշտով կարծում եմ՝ կը շարունակուի մինչեւ Մոսկուա-Ուաշինկթըն կոնկրէտ համաձայնութիւնը։

Նոյնտեսակ մեծ աշխարհաքաղաքական առեւտրի առարկայ է նաեւ Հարաւային Կովկասը։ Տոնալտ Թրամփի ԱՄՆ նախագահ վերընտրուելուց յետոյ աշխարհը մտել է հիմնարար փոփոխութիւնների փուլ։ Փուլում է այն աշխարհակարգը, որը գոյութիւն ունէր մինչեւ Թրամփի վերադարձը իշխանութիւն, եւ Հարաւային Կովկասի շուրջ զարգացումները դրա ուղիղ հետեւանքն են։ Հետեւաբար հարց է առաջանում. ինչու է Կովկասը բացակայում ԱՄՆ ազգային անվտանգութեան հայեցակարգում։ Կարծում եմ պատասխանն աւելի քան ակնյայտ է. Քանի որ մեծ հաշտով մեծերը փոքրերով զբաղուելու ոչ ժամանակ եւ ոչ էլ փափաք ունեն։

Մեզանում քարոզում է, թէ Ատրպէյճանի հետ առեւտուրը կը խթանի նաեւ յարաբերութիւնների նորմալացմանը։ Այնինչ, Ատրպէյճանի հետ եթէ նոյնիսկ առեւտուր էլ անենք, մենք չունենք ոչ մի բան այնտեղ արտահանելու։ Նոյնիսկ ԽՍՀՄ ժամանակներում Հայաստանը բեռնափոխադրումների առումով եղել է երկաթգծային փակուղի, իսկ հիմա՝ առաւել եւս։ Բոլոր բնագաւառներում՝ լինի դա գիւղմթերք, ալկոհոլային խմիչքներ, թէ արդիւնաբերական ապրանքներ, այսօրուան Ատրպէյճանը գերազանցում է։ Աւելի կարճ, եթէ բնութագրենք՝ մենք դառնում ենք սպառման շուկայ, որը օգտակար է միայն ու միայն Ատրպէյճանին։ Կարճ ժամանակում մեր տնտեսութիւնը կը փլուզուի։ Դեռ Թուրքիայի մասին բառ անգամ չեն գրում։ Ո՛չ Թուրքիան, ո՛չ Ատրպէյճանը եւ ո՛չ էլ Թուրանի որեւէ այլ երկիր չունեն բարի կամեցողութիւն Հայաստանի եւ հայերի նկատմամբ։ Նրանց բոլոր ծրագրերը միտում են ոչ միայն Հայաստանը կործանելուն, այլեւ ընդհանրապէս 100%-ով արտագաղթ կազմակերպելուն, իսկ մնացողներին՝ ձուլելուն։ Սա նաեւ սիոնիս-

ՍՈՒՐԷՆ Թ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
ՊԳՂ, փրոֆէսոր

տական եւ հետեւաբար նաեւ արեւմտեան ակնյայտ ծրագիր է։ Սրանք նոյնիսկ ապացուցման աւելորդ կարիք չեն զգում։

Այս առիթով յիշեցի, որ թմբկահարում էր, թէ Թրամփը խաղաղութիւն էր բերել նաեւ Գամպոճիայի եւ Թայլանտի միջեւ, հիմա պարզուեց, Թայլանտն ու Գամպոճիան, հասկանալով, որ Միացեալ Նահանգները չեն կարող խաղաղութիւն հաստատել իրենց շրջանում, զնացել են Չինաստան, որպէսզի Չինաստանը լուծի Գամպոճիայի եւ Թայլանտի միջեւ տարածքային տարածայնութիւնների խնդիրն ու իսկական խաղաղութիւն հաստատի։ Ասել է, թէ այն պետութիւնները, որոնք կը հասկանան իրենց տարածքային գործընթացների կարեւորութիւնը եւ կը հասկանան, որ իրենց տարածաշրջանի խընդիրների մէջ պէտք չի թոյլ տալ Արեւմուտքին քիթը խոթել, նրանք իսկապէս կը հասնեն խաղաղութեան եւ աշխարհաքաղաքական պայքարում չեն դառնայ Արեւմուտքի ձեռքին գործիք։ Ուստի նրանք, ովքեր չեն հասկանայ եւ

տարածաշրջան կը հրաւիրեն Արեւմուտքին, վտանգելով սեփական ժողովրդի անվտանգութիւնն ու սեփական պետականութիւնը՝ կը դառնան Արեւմուտքի ձեռքի խաղալիք։ Հետեւապէս ժամանակն է, որ մենք էլ գիտակցենք, որ մեր տարածաշրջանում խաղաղութիւն կարող է լինել բացառապէս Ռուսաստանի դերակատարմամբ, նրա ձեւաւորած անվտանգութեան ճարտարապետութեան հիմքի վրայ, եւ մեր գերխնդիրը պէտք է լինի թոյլ չտալ Արեւմուտքին խառնուելու մեր տարածաշրջանի ներքին գործերին։

Այս առիթով ուզում եմ նշել, որ ցանկացած իշխանութիւն խիստ ժամանակատր առաւելութիւն է։ Իսկ այսօր երկարատեւ ու ծանր հիւանդութիւնից յետոյ կեանքից հեռացաւ աշխարհում մեծ հռչակ վայելած, երկրագնդի բոլոր ազգերի ու ժողովուրդների կողմից յարգուած եւ զնահատուած 6000-ամեայ Ամօթը։ Այո՛, Ամօթը մեռաւ։ Այն Ամօթը, որն ամէնուր էր՝ տանը, դրսում, փողոցում, կինոյում։ Ամօթն այնքան պատիւ ունէր, որ փոխադրականում նրա շնորհիւ մէկը միւսին կը զիջէր իր տեղը, անգամ եթէ այդ ճանապարհը պիտի ութ ժամ տւէր։ Ամօթը հոգեհարազատ էր բոլորին, բոլորն ունէին։ Եթէ յանկարծ գտնուէր մարդ, որն ամօթ չունենար, կը քարկոծէին, կը դատապարտէին, կը ստիպէին, որ ունենար։ «Ամամօթ» բառը համարեալ թէ՛ չէր օգտագործում, որովհետեւ ամօթ ունէին բոլորը՝ թէ՛ մեծ, թէ՛ փոքր։ Ամօթից ազդուել ու զգաստացել են թագաւորներ, փարաւոններ, նախարարներ, դատաւորներ։ Ամօթը մեծ էր ու վսեմ, նա չափանիշ էր, կարգ ու կանոն էր, արդարութիւն ու մաքրութիւն էր՝ ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ։ Այնքան դրական բան, որ արել է Ամօթը, մարդկային ուրիշ ոչ մի յատկութիւն չի արել։

Իսկ հիմա Ամօթը մեռել է։ Բայց ասեմ ձեզ, Ամօթը տարիքից չէր, որ մահացաւ, նա դեռ երկար կ'ապրէր. նրան ուղղակի կամաց-կամաց, սերնդէ-սերունդ մոռացան։ Նրա կարիքը չէր զգացում։ Երիտասարդութիւնը, արուեստը, նորաձեւութիւնը, գուարճանքն ու խրախճանքը, ցոփ ու ցինիկ կեանքն այնպիսի «արդարացնող» փաստարկներ բերեցին, իբր թէ Ամօթը տարիքն առել է, երբեմն զառանցում է, եւ ժամանակն է նրա «պատուաւոր» հանգստի։

(Զար.ը տեսնել էջ 11)

Խմբագրութեան համակարգող՝	Պոկտ. Արշաիր Կեօնճեան (Մոնթրէալ)
Գործադիր խմբագիր՝	Յակոբ Վարդիվառեան (Նիւ Ջըրզի)
Խմբագրական Կազմ	
Յակոբ Աւետիքեան	(Երեւան)
Պայծիկ Գալայճեան	(Պէյրուս)
Զաւէն Գրիգորեան	(Սթեւը)
Վաչէ Սեմերճեան	(Լոս Անճելըս)
Ֆաւցէ	
Baikar Association Inc. 755 Mt. Auburn Street Watertown, MA 02472 U.S.A. Website: www.baikarweekly.com E-mail: baikarweekly@gmail.com Tel: 1-201-406-9771 Fax: 1-201-661-8722	

ԲԱՆՈՒՄՆԵՐԷՆ ԵՏՔ ՀԱԼԵՊՆ ՈՒ ՀԱԼԵՊԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵՒ.

ԿԱՐՃԱՏԵՒ, ԲԱՅՑ ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԲԱՆՈՒՄՆԵՐԷ ԵՏՔ. ՀԱԼԵՊԻ ՄԵՋ ՆՈՐ ԻՐԱՎԻՃԱԿ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ՍԱԳՕ ԱՐԵԱՆ

Այն, ինչ «Սուրիոյ Դեմոկրատական Ուժերը» (Այսուհետև՝ «Քասատ») կատարեցին Հալեպի մէջ, անցողիկ դէպք մը չէր: Նաեւ, անոնց շարունակական մերժումը՝ ներգրաւուելու 10 Մարտի (2025) համաձայնագրին գործադրութեան ու կիրարկման մէջ, ծանր ու բարդ մթնոլորտ ստեղծեցին Սուրիոյ կայունութեան եւ աշխարհագրական ամբողջականութեան շուրջ ընթացող գործընթացներուն մէջ: Քրտական զօրամիաւորումին կեցուածքը նաեւ խոչընդոտեց իրական ու գործնական ձեռով միանալու սուրիական պետութեան, որ ձեւաւորուեցաւ Ասատեան վարչակարգի տապալումէն ետք՝ 8 Դեկտեմբեր 2024-ին:

Դամասկոսի կառավարութեան համար (Նախագահ Ահմատ Ալ Շարքիի իշխանութեան) դիրքին չէր երկար ժամանակ համբերել «Քասատ»-ին ու անոր զինեալ խմբաւորումներուն, որոնք կեդրոնացած էին Հալեպ քաղաքի՝ Սուրիոյ տնտեսական մայրաքաղաքի, Շէյխ Մաքսուտ եւ Աշրաֆիէ քաղամասներուն մէջ: Նաեւ անկարելի էր հարցը թողուլ անվերջ անվտանգային խառնաշփոթի մէջ, որ անցած էր բոլոր սահմանները եւ ոտնահարած բոլոր համաձայնութիւններն ու փոխըմբռնումները: Վիճակագրական տուեալներու համաձայն, ազատագրումէն ի վեր մինչեւ վերջերս, «Քասատ»-ի տարրերու կողմէ իրականացուած դիպուկահար կրակոցներու հետեւանքով քաղաքացիական զոհերու թիւը անցած է 70-ը: Այս շարունակական յարձակումները Հալեպի բնակչութեան կենսքին եւ անվտանգութեան դէմ, յանգեցուցին անխուսափելի անհրաժեշտութեան՝ վերջ դնելու Հալեպի մէջ «Քասատ»-ի զինեալ ներկայութեան, որ դուրս էր սուրիական պետութեան վերահսկողութենէն եւ իր սահմանումներէն:

Այս բոլորը թուարկելէ ետք եւ Հալեպի շրջաններէն քրտական ուժերու հեռացումէն ետք այսօր Սուրիոյ մէջ տիրող մթնոլորտը չի խօսիր այն մասին, որ իշխանութիւններուն եւ քրտական ուժերուն միջեւ անցեալ Մարտին կնքուած համաձայնութիւնը կեանքի պիտի կոչուի: Միւս կողմէ սուրիացիներու մէջ խոր կասկած գոյացած է ամերիկացիներու անկեղծութեան եւ լրջութեան նկատմամբ՝ Սուրիոյ աշխարհագրական ամբողջականութիւնը ամրագրելու առումով:

Ճիշդ է, որ բոլոր սուրիացիները կը ձգտին անցումային արդարութեան նոր փուլին եւ երկրի մէջ քաղաքացիական խաղաղութեան հաստատման, սակայն ճիշդ է նաեւ, որ Սուրիոյ միասնականութիւնը՝ «նոր հայրենիքը», սուրիացիներուն համար այլեւս քննարկման ենթակայ չէ եւ իրական կարմիր գիծ մըն է, որ դժուար է հատել կամ շրջանցել: Հալեպի մէջ տեղի ունեցած դէպքերը, ենթակառուցումաճըմներու հասցումը մեծ վնասներ եւ անօրինական կերպով խլուած անմեղ կեանքերը, ապա Շէյխ Մաքսուտէն եւ Աշրաֆիէէն «Քասատ»-ի զինեալներու ուժով դուրս բերումը՝ սուրիական ներքին անվտանգութեան ուժերուն եւ Սուրիական Արաբական բանակին համագործակցութեամբ, անպայման իրենց ազդեցութիւնը պիտի ունենան առաջիկայ օրերուն՝ «Քասատ»-ի եւ կառավարութեան միջեւ նախատեսուող բանակցութիւններու վրայ:

Կ'ըսուի, որ տեղի ունեցածը դիրքին չէ անտեսել՝ թէն խօսքը կարճատեւ, բայց ցուալի եւ ծանր բախումի մասին է: Երկու կողմերն ալ կրեցին ծանրագոյն վնասներ որոնք իրականութեան մէջ հեշտ չէ մոռնալ կամ անմիջապէս վերադառնալ բանակցութեան սեղան, որքան ալ այդ երկխօսութիւնը անհրաժեշտ ըլլայ երկու կողմերուն համար:

Շէյխ Մաքսուտի եւ Աշրաֆիէի բախումներէն մնացած խորունկ եւ մտահոգիչ վերքերը անկասկած իրենց ազդեցութիւնը պիտի ունենան ամբողջ սուրիական համապատկերին վրայ: Այդուհանդերձ, Դամասկոսի կառավարութիւնը մեծ զգուշատրութիւն ցուցաբերեց ռազմական գործողութեան ընթացքին՝ դասեր քաղելով նախորդ ծանր ու բացասական փորձառութիւններէն, որոնք տեղի ունեցած էին Սուրիոյ ծովափնեայ շրջաններուն եւ հարաւին՝ Սուէյսի նահանգին մէջ: Անվտանգութեան ուժերու եւ բանակի վարքագիծը թաղամասերու մոտեքի ընթացքին աչքի ինկաւ իր կարգապահութեամբ եւ քաղաքացիական բնակչութեան պաշտպանութեան իրական մտահոգութեամբ: Մարտերը վարուեցան քաղաքացիական բնակչութենէն հեռու, առանց մեծ կորուստներու եւ միջազգային չափանիշներու ու օրէնքներու շրջանակին մէջ:

«Քասատ»-ի հետ համաձայնութիւնը, Շէյխ Մաքսուտէն եւ Աշրաֆիէէն ետք ալ, կը մնայ ազգային անհրաժեշտութիւն՝ Սուրիան միացեալ պահելու եւ ներքին նոր բախումներու հաւանականութիւնը կանխելու համար, որոնք կրնան նոր եւ արհեստածին թշնամանք ստեղծել կողմերուն եւ ընդհանրապէս սուրիական բաղադրիչներուն միջեւ: Այդպիսի զարգացումներէ ետք դժուար է ըլլայ իրավիճակը հարթել կամ երկիրը վերադարձնել իր բնական ուղիին:

Սակայն ներկայիս հեռանկարները չեն մատնանշեր բանակցութիւններու վստահելի վերադարձ, հակառակ ամերիկեան կողմի ցանկութեան: Սուրիացիներու մէջ խորացած է համոզումը, որ Ամերիկեան անկեղծ եւ լուրջ չէ ճնշում գործադրելու հարցին մէջ՝ ի նպաստ Սուրիոյ աշխարհագրական ամբողջականութեան ամրապնդման: Ամերիկեան գործելակերպը գործնականին մէջ կը

տարբերի դրական յայտարարութիւններէն, որոնք կը շեշտեն Ամերիկայի իրեն թէ մտահոգութիւնը Սուրիոյ միասնականութեան նկատմամբ:

Այս առումով ալ յառաջիկայ օրերը լի կրնան ըլլալ անակնկալներով եւ կը մատնանշեն լուրջ սայթաքումներու հաւանականութիւն, ազգային մեծ մարտահրաւերներու պայմաններուն մէջ: Կայ նաեւ որոշ «Քասատ»-ական ծայրայեղ դեկավարներու ակնյայտ յամառութիւնը, որոնք ըստ տարածուած կարծիքին սուրիացի չեն եւ առանձնապէս շահագրգռուած չեն Սուրիոյ միասնականութեամբ:

Արտաքին միջամտութիւնները տակաւին գոյութիւն ունին եւ բազմաթիւ են, ներառեալ՝ շարունակուող իսրայէլեան միջամտութիւնը, որ մշտական վտանգ կը ներկայացնէ սուրիացիներուն եւ ամբողջ շրջանին համար: Իսրայէլը չի ձգձգուիր Սուրիոյ կայունութեան, ոչ ալ կը նախընտրէ անոր միասնականութիւնը, հակառակ վերջերս Փարիզի մէջ Դամասկոսի հետ ստորագրուած անվտանգային նախնական փոխըմբռնման: Իսրայէլեան միջամտութիւնները կը շարունակուին, իսկ սուրիական հողերուն նկատմամբ ոտնձգութիւնները դարձած են առօրեայ իրողութիւն Սուրիոյ Զընէյթրա նահանգի բնակիչներուն համար:

ՀԱԼԵՊԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍԱՐ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐՈՎ ԼԵՑՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

Ինչ կը վերաբերի Հալեպի հայութեան ընդհանուր օրակարգին ապա ըսեմ, որ բախումներու առաջին օրէն քաղաքի պատկան մարմինները եւ յատկապէս Ազգային Առաջնորդարանը հանդէս եկաւ կարեւոր հաղորդագրութիւններով:

Այդ հրապարակումներուն մէջ «կարմիր թել»ի պէս երեւելի կը դառնար, որ հիմնականն ու առաջնայինը մեր հայրենակիցներու անվտանգութեան խնդիրն էր: Երկար ժամանակէ ի վեր համեմատական անդորր ապրող Հալեպը դարձած էր պատերազմի իսկական դաշտ, իսկ հայկական քաղամասերը կամ այն շրջանները, ուր հայութեան կեդրոնատեղի կը համարուէին շատ մօտիկ էին բախումներու թատերաբեմէն:

Այս բոլորը մատնանշելէ ետք աւելի քան պարզ է, որ Հալեպ քաղաքը կը մտնէ բոլորովին նոր փուլ մը, որ կրնայ երկարիլ շաբաթներու վրայ: Փուլ մը, որ պիտի յատկանշուի Հալեպի մէջ ոչ պետական սպառազինութեան հանգրուանի աւարտով կամ մասնակի աւարտով:

որ քայլով մըն ալ կը մօտեցնեն հողային ամբողջականութեան եւ ինքնավարութեան ընկալումներէն մօտիկ երկիր մը:

Բան մը, որ Սուրիոյ նախագահ Ահմատ Շարքիին ու անոր վարչախումբին համար սկզբունքային խնդիրներ են, նոյնիսկ այն օրէն, երբ Սուրիոյ նախկին վարչակարգը՝ Ասատեան իշխանութիւնը տապալեցաւ տեղ տալով նոր իշխանութեան մը, որուն դիմաց դրուած են բաւականին բարդ եւ դժուարին օրակարգեր:

Աւարտին հարկ է դիտարկել, որ Հալեպի մէջ տեղի ունեցած զարգացումները եւ դէպքերու ընդհանուր ընթացքը անչափ կարեւոր է, ոչ միայն Հալեպ քաղաքի բնակչութեան, այլ ամբողջ Սուրիոյ համար: Կարելի է փորձաքարի առջեւ է Սուրիոյ նոր իշխանութիւնը, որ տակաւին հեռու է ամբողջական համակարգ մը ունենալէ ու այս առումով ալ Հալեպի մէջ տեղի ունենալիք յաջողութիւնը կրնայ մեծ խթան հանդիսանալ նախագահ Շարքիի համար, որպէսզի իր ամբողջական ուժը տարածէ, ոչ միայն Հալեպի, այլ նոյնպէս Սուէյսի, երկրի հիւսիսային հատուածներուն, Դամասկոսի խորքային շրջաններուն եւ նոյնիսկ Իսրայէլի հետ սահմանագիծ՝ «Ալ Բունայթրա»ի մէջ:

Հայկական տեսակէտէ եւս, եթէ իշխանութիւններուն յաջողութիւնը Հալեպը վերադարձնել իր երբեմնի անդորրին, ապա այդ եւս կրնայ վերածուիլ նոր հնարաւորութեան, որուն յենուելով ալ տեղի հայութիւնը (որ վերջին շրջանին սկըսած էր նոր վերակառուցման մը աշխատանքներուն) պիտի կարողանայ նոր հիմքեր դնել դարաւոր այդ գաղութին մեծ շէնքին մէջ:

Այդ սիւները պիտի ըլլան մասնատրապէս տնտեսական երաշխիքի եւ ապահովութեան սիւներ, որովհետեւ ազգային, կրօնական եւ մշակութային տեսակէտէ դիտարկուած սուրիահայութիւնը եւ ի մասնաւորի հալէպահայութիւնը կարողացաւ պահպանել իր ամրութիւնը եւ իսկառաւ ամէն տեսակի արհաւիրքներու դիմադրել ու պահել իր առանցքային դերն ու տեղը:

Իսկ եթէ սպասուած կայունութիւնը ուշանայ, կամ առհասարակ ինչ-ինչ պատճառներով հեռանայ ու Հալեպը մտնէ անվերջանալի ընդհարումներու, բախումներու կամ արիւնահեղութեան փուլը, ապա Հալեպի հայութեան ապագան իրապէս կրնայ վտանգուիլ, որովհետեւ տասը եւ աւելի տարիներու հետքէն վիրաւոր դարձած հայութեան համար, Սուրիոյ այս փուլին աւարտը պիտի դառնայ մեծ պատասխան մը այդ երկրի ապագային կապուած տարերային ու մեծղի հարցադրումներուն:

Երեւան

ԾՆՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ՎԱՐԴԱՆ ԹԱՇՏԵԱՆ

Ահա ապիկ տեսարան մը, որ տեղի կ'ունենայ ու կը կրկնուի հայ ընտանիքներու մէջ աշխարհի ամբողջ տարածքին. ծնողք կամ մեծ հայր ու մայրեր կը խօսին իրենց զաւկին կամ թոռան հետ մայրենի լեզուով՝ հայերէն, զաւակները կամ թոռները կատարելապէս կը հասկնան իւրաքանչիւր բառ, ապա, կը պատասխանեն՝ անջանադիր վստահութեամբ, անգլերէնով կամ այլ «մեծամասնական» լեզուով մը, ինչպէս են ֆրանսերէնը, արաբերէնը, սպաներէնը կամ ռուսերէնը՝ համապատասխան երկիրներուն կամ միջավայրերուն մէջ:

Այս իրադրութիւնը կրնայ խոր հիասթափութեան եւ անհանգստութեան աղբիւր ըլլալ այն ծնողներուն համար, որոնք կը փորձեն փոխանցել իրենց ազգային ժառանգութեան մէկ մասը մեծցող սերունդին: Սակայն այս մարտահրաւէրը անձնական ձախողում մը չէ. անհիկա համատարած եւ բարդ խնդիր մըն է՝ Երեսնէն մինչեւ Մոսկուա եւ Նիւ Եորք:

Այս յօդուածով պիտի ներկայացնեն Արեւմտեան կիսագունդէն հայ ծնողներու եւ երկրորդ սերունդի ներկայացուցիչներու միջեւ առցանց քննարկում մը ստացուած կարելորագոյն եզրակացութիւնները, թէ ինչո՞ւ տեղի կ'ունենայ այդ եւ ի՞նչն է, որ իրականութեան մէջ կրնայ գործնական ըլլալ՝ «կատարելա» հայախօսութեան հասցնող ճանապարհ մը գտնելու մտադրութեան մէջ:

Քննարկումին ընթացքին ամենակրկնուած խորհուրդներէն մէկն այն էր, որ ծնողք պարզապէս հրաժարին պատասխանել, երբ զաւակը կը խօսի անգլերէն: Տրամաբանութիւնը պարզ է. «ձեռագրուեց, թէ չէր հասկնար գիրենք. ստեղծեցէք «անհրաժեշտութիւն»՝ հայերէնը գործածելու, եւ անոնք, ի վերջոյ, պիտի փոխեն լեզուն»:

Մինչ որոշ ծնողներ վստահեցուցին այս խիստ մեթոտի յաջող ըլլալը, քննարկումէն ի յայտ եղաւ զօրաւոր հակափաստարկ մը: Բազմաթիւ մասնակիցներ զօշաւացուցին, որ այս «կոշտ սիրոյ» մօտեցումը կրնայ մեծապէս հակառակ արդիւնքը տալ՝ վնասելով ծնող-զաւակ կապը, ստեղծելով խոր դժգոհութիւն եւ ստիպելով զաւակը լեզուն կապել անտեսուած ըլլալու կամ չլսուած ըլլալու բացասական զգացողութիւններու հետ: Մինչ նշեալ մեթոտին նպատակը կամուրջ կառուցելն է, *ոչսքը* զայն ամբողջութեամբ այրելն է, դիտել տուին անոնք: Հետեւաբար, թաքուն կուտակուող հոգեկան վնասին հնարաւորութիւնը կարելոք գործօն մըն է, որ պէտք է կշռադատել:

Ելքերէն մէկը երիտասարդ մօր մը խորհուրդն էր, զոր կրնամ ձեւակերպել այսպէս. «Լռութեան փոխարէն գործածեցէք խրախուսական վերահասցեալութիւն: Երբ ձեր զաւակը կը պատասխանէ անգլերէնով, արձագանգեցէք մայրենիով եւ նրբութեամբ ըսէք անոր այն արտայայտութիւնը, որ անհրաժեշտ է. Օրինակ՝ «Oh, you want water? Can you say: «մամա, ինձի ջուր կու տա՞ս, հաճիս»: Սա կը պաշտպանէ հաղորդակցութիւնը՝ միաժամանակ «մատուցելով» թիրախային լեզուն՝ հայերէնը, պահպանելով կապը՝ առանց բախում ստեղծելու:

Երբ զաւակը անընդհատ լռութիւն կը պահպանէ հայերէնի «շուրջ», դիւրին է այդ լռութիւնը մեկնաբանել որպէս հետաքրքրութեան պակաս: Սակայն աւելի նրբեքանգային ճշմարտութիւնը այն է, որ զաւակներու լռութիւնը կրնայ բխիլ զօրաւոր հոգեբանական արգելք մը, որն է՝ սխալ թոյլ տալու վախը:

Երկրորդ սերունդի քանի մը ներկայացուցիչներ յիշեցին, որ խոր անհանգրստութիւն եւ ինքնավստահութեան պակաս կը զգային հայերէնախօս միջավայրերուն մէջ: Սա միայն քերականութեան չի վերաբերիր. օրինակ, մէկ աղջկայ համար, ատիկա «պակաս խելացի երեւալու» վախն էր: Իրենց իմացական շնորհքներուն համար տեսաբար գովաբանուած զաւակները կրնան անհանգստանալ, որ իրենց ինքնութիւնը որպէս «խելացի զաւակ» վտանգի տակ է, երբ անոնք կը սայթաքին իրենց տկար հայերէնով: Երբ զաւակները կը խառնեն քերականութեան եւ բառապաշարի կանոնները, անհիկա կրնայ յանգիլ ուրիշներու կողմէ ծաղրուելուն եւ այդ լեզուն խուսափելու ցանկութեան:

«Մի՛ ընդհատէք ձեր զաւակներուն նախադասութիւնները ուղղումներով եւ մի՛ դարձնէք զանոնք մեծ պատմութիւն: Պարզապէս պատասխանեցէք եւ շարունակեցէք»։ սա ծնողի մը խորհուրդն էր: «Ընդհատելու փոխարէն, կրնաք նրբութեամբ մոտեցաւորել ճիշդ ձեւակերպումը ձեր սեփական պատասխանին մէջ»։ Սա դարձեալ կը պաշտպանէ հաղորդակցութիւնը եւ կը զօրացնէ վստահութիւնը:

Ամենատեսանելի միտքերէն մէկը արտայայտուեցաւ երկրորդ սերունդի քանի մը ներկայացուցիչներուն կողմէ, որոնք նշեցին կարելոք տարբերութիւն մը, զոր ծնողները յաճախ կ'անտեսեն. լսելը եւ հասկնալը կրատրական հմտութիւններ են, մինչդեռ խօսիլն ու գրելը՝ ներգործական: Պարզուեցաւ, որ հայերէն սորվողներէն շատերը կրնան կարդալ տակաւին շատ աւելի շուտ, քան կրնան տարրական խօսակցութիւն մը վարել:

Չաւակ մը կրնայ կատարելապէս հասկնալ, թէ ի՞նչ կ'ըսուի իրեն հայերէնով, բայց ան կրնայ բառացիօրէն անկարող ըլլալ նախադասութիւններ կազմել ինքնուրոյն: Պատահի մը նոյնիսկ վկայեց. «Ես կը հասկնայի հայերէն, բայց չէի կրնար ըսել նոյնիսկ տարրական բաներ, ինչպէս՝ «ի՞նչպէս ես» կամ «այո», «ոչ», «երէկ»: Պարզուեցաւ, որ խնդիրը կամքի պակասը չէր, այլ ներգործուն վարժութեան պակասը:

Ի՞նչ ընել. «Օրական 10 վայրկեան վերաբերեցէք ձեր զաւակին որպէս նուիրուած հայերէն սորվողի մը: Անոր հետ պարզապէս խօսելու փոխարէն, ներգործուն եղանակով մարզեցէք գիրենք, բացատրելով նախադասութիւններու հիմնական եւ ամենատարրական կառուցումները: Գործածեցէք ֆիւշ-քարթեր բառապաշարի համար կամ խաղացք զանազան լեզուական խաղեր՝ ներգործուն յիշողութեան զարգացման համար»։ Ասոնք վարժու-

թիւններ են, որոնք կը բնութագրուին «ցած ճնշումով»:

Մինչ «կոշտ սիրոյ» մօտեցումը կը վտանգէ ծնող-զաւակ անմիջական կապը, ուժի աւելի երկարատեւ եւ մեծ չափաբաժիններով արշաւը կը կրէ աւելի մեծ եւ երկարաժամկետ ռիսք՝ ստիպելով զաւակ մը ընդմիշտ մերժելու մշակոյթն ու լեզուն:

Քննարկումին մասնակիցներէն մէկը պատմեց իր բարեկամին մասին, որ մանկութենէն պարտադրուած ըլլալով խօսիլ հայերէն, հիմա՝ 30-ը անցնելէն ետք, «կարմիր կը տեսնէ»՝ նոյնիսկ անցողակի լսելով հայերէնը: Սա ծայրայեղ հակառակ ազդեցութիւնն է ծնողական ջանքին. մշակոյթը պահպանելու փորձին մէջ՝ ծնողները կրնան պատմէշներ կառուցել, երբեմն՝ ընդմիշտ:

Հետեւաբար, պէտք է կեդրոնանալ հրաւէ-

րի, այլ ոչ թէ պարտաւորութեան վրայ: Մշակութային գործունէութիւնն ու լեզուի գործածութիւնը պէտք է դիտարկել որպէս հնարաւորութիւններ, այլ ոչ թէ որպէս պարտականութիւններ: Եթէ զաւակները կը դիմադրեն, ծնողները կրնան կատարել «մարտավարական մահանջ» եւ աւելի ուշ փորձել այլ, աւելի «ցած ճնշման» մօտեցում մը: Նպատակը դուրս բաց պահելն է, այլ ոչ թէ անձը անոր մէջէն ներս հրելը:

Վերջապէս հասանք ամենաթնճուկային կէտինգկարելի՞ է արդեօք հայերէնը սորվիլ արդիականութեան «ապրումով» մը եւ ներկայացնել զայն որպէս կարիք՝ զաւակին տեսանկիւնէն: Կարելի՞ է լեզուն դարձնել համապատասխան եւ անհրաժեշտ՝ զաւակի աշխարհին մէջ: Տեսականօրէն, հաւանաբար սա ամենահիմնական խնդիրն է, որովհետեւ որեւէ բան սորվելու մղումը պէտք է բխի սորվողի սեփական կեանքէն, այլ ոչ թէ միայն երկրորդ-երրորդ անձերու, ներառեալ՝ ծնողներու, ցանկութենէն: Քննարկումը ընդգրծեց ասոր հասնելու երկու հիմնական եղանակ:

1. Կար գերակշռող այն կարծիքը, որ ամենաարդիւնաւետ մեթոտը զաւակներու հայերէն սորվեցնելու՝ զգալի ժամանակ անցընելն է, օրինակ, ամառնային արձակուրդներուն, Հայաստանի մէջ, բանակում-ճամբարներու դրութեան օգտագործումով՝ ներառեալ: Սա հայերէն սորվողին համար կը ստեղծէ բնական, անհերքելի կարիք՝ աքքիվօրէն գործածելու իր կրատրական գիտելիքները՝ ընկերներ ձեռք բերելու կամ պարզապէս պաղպաղակ ապսպրելու համար:

2. Ինչպէս նշեց լեզուի ուսուցման մէջ մասնագիտացած ուսուցիչ մը, պատահիները հիմնականին մէջ կը խանդավառուին «իմաստալից, հաճելիութեան վրայ հիմնուած հասակակիցներու հետ գործողութիւններով»։ Այսինքն, պէտք է մեր հայերէն սորվող զաւակները կապենք իրենց տարիքի եւ հետաքրքրութիւններուն համապատասխանող հայորդիներու հետ, որոնք կը խօսին հայերէն: Սա կրնայ կատարուիլ առցանց մամակագրութեամբ, վիտէօ-խաղերով եւ այլն: «Երբ հայերէն խօսիլը կը դառնայ բարեկամութեան եւ զուարճանքի բանալի, motivation-ը կը դառնայ ներքին եւ զօրեղգանիկա շատ աւելի ազդեցիկ է, քան ծնողի մը սահմանած որեւէ կանոն»:

Ծնողներու կողմէ հայերէնի «ժառանգատուութեան» կեդրոնական լարուածութիւնը արդիւնք սպասելու եւ զաւակին հետ կապը պահպանելու միջոց է: Ժառանգատուութեան նպատակը տան մէջ հայերէն խօսելու շուրջ պայքարին մէջ յաղթելը չէ: Այն զաւակին նուէր տալն է: Կը խորհիմ, որ ամենալաւ մօտեցումները կը կեդրոնանան դրական ազդեցութեան եւ հնարաւորութիւններու ստեղծման վրայ, այլ ոչ թէ կոշտ կանոններ պարտադրելուն վրայ, որոնք կրնան ընդմիշտ փակել դռները:

Այլ բան ի՞նչ կարելի է ընել, եթէ նպատակը ձեր զաւակին անմիջապէս սահուն հայերէն խօսիլը չէ, այլ լեզուին եւ մշակոյթին դռները լայն բաց պահելը, որպէսզի անոնց միջով անցնի, երբ պատրաստ ըլլայ:

Պէյրութ, Լիբանան

ՄԱՅԻՐ Ժաբաթաթերթ

www.baikarweekly.com

Մեծ Երապի Ծախքուն Նորություններ

ՍԻԼՎԱ ՏԵՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Դամասկոս, Յունիս 3, 1938 – Նիւ Դրոզի, Դեկտեմբեր 10- 2022

ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԴԻՎԱՆԵԱՆ

Սիլվա Լուսին ծնած է 3 Յունիս 1938-ին Դամասկոս, Սիրիան եւ Ալիս (Քէ-շիշեան) տան մէջ։ Հայրը՝ Սիրիան եղած է առաջնորդող դէմքերէն Ռամկա-վար Ազատական Կուսակցութեան եւ անոր պաշտօնաբերք՝ «Զարթօնք»ի

փնտռում աշխատակիցներէն։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է ծննդավայրին հայկական եւ ֆրանսական վարժարաններուն մէջ, ապա յաճախած է ֆրանսական բարձրագոյն վարժարան։ Ուսումնական տարիներուն ֆրանսերէն լեզու դաստանդած է Հ.Բ.Ը.Միութեան նախակրթարանէն ներս։ Ընտանիքին հետ Լիբանան տեղափոխուելով շարունակած է իր ուսումը Պէյրութի մէջ։ Արտադպրոցական իր հետաքրքրութիւնները եղած են մարմնամարզանք, թատրոն Միութեան յարկին տակ, ուր հետեւած է տաղանդաւոր ուսանողներու շարժումներուն։ Շուտով ան կը ստանձնէ քարտուղարութիւնը Պէյրութի մանկապարտէզներու ուսուցչական միութեան։ Կը դաստանդէ Պէյրութի ՀԲԸՄ-ի նորաբաց Տէմիրճան վարժարանէն ներս։

Զախէն՝ Անի Զափան, Շողիկ Դարբինեան, Դալար Սարաֆեան եւ Գայր Բաբգէն Անոյշեան

1971-ին մօր եւ քրոջ՝ Իրմային հետ կը տեղափոխուի Միացեալ Նահանգներ։ Ան կը դաստանդէ Ռուսթ Նիւ Եորքի (Նիւ Դրոզի) նախակրթական վարժարաններէն ներս եւ աւելի ուշ կը ստանձնէ տնօրէնութիւնը Ս. Թովմաս շաբաթօրեայ վարժարանին (Թենըֆլայ), ուր իր տաղանդը կը յայտնաբերուի օրուան Առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի կողմէ եւ անմիջապէս կը նշանակուի Առաջնորդարանի կրթական պատասխանատու եւ տնօրէն հայերէն շաբաթօրեայ վարժարաններուն հայերէն լեզուի ուսուցման յայտագրին Ամերիկայի եւ Գամատայի համայնքներէն ներս։ Այդ իսկ պատճառով ան յաճախ կը ճամբորդէ հայաշատ քաղաքներ ներկայացնելով իր հայերէն գիրքերը մասնաւորի պատրաստուած հայ ուսանողներու համար։ Մինչ այդ, ան կը շարունակէ իր բարձրագոյն կրթութիւնը Սէյնթ Փիքըր գոլէճին մէջ։

Սիլվան անմահ կրթական մշակ մըն էր, յամառ աշխատող եւ իր նպատակներուն իրագործման հաւատաւոր հայուի մը։ Կրնանք իր արգասիքը տալ. 100 գիրք նուիրուած մեր լեզուին եւ պատմութեան, «Արա եւ Մարալ» իր շարքը եւ Նիւ Եորքի Առաջնորդարանի «Ժրիմեան լիսէի» դասաւանդութիւնները, ուր դարձած էր ժամադրավայրը այս մեծ ուստանի շաբաթօրեայ վարժարաններու ուսանողութեան ստանալու համապարփակ ուսուցում մասնա-

գէտներու անմիջական խնամքին եւ հսկողութեան տակ։

Իր այլ հրատարակութիւններէն յիշենք ուսանողական բառարանը, գործակցութեամբ՝ իր տարիներու աշխատակիցին Նուպար Քիւրեյեանի հետ։ Հանգստեան կոչուելէն ետք ան շարունակեց բեղմնաւոր իր հրատարակութիւնները հասնելով մինչեւ Հայաստան Օշականի շրջանը, ուր կը հանգչի Մեսրոպ Մաշտոցի աճիւնը։

Իր մնայուն խանդավառութեամբ որքան հայ դպրոցէն ներս բերաւ աշակերտներ, նոյնքան եւս ուսուցիչներ, ազգայիններ, բարերարներ եւ հոգեւոր դասի հոգեւորականներ։

Այս բոլորով ան աւանդապահ էր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կարգ ու սարգին եւ իր ազգային գաղափարական սկզբունքները մինչեւ վերջ յարգող։ Թէքեան Մշակութային Միութիւնը մնաց իր հարազատ տունը եւ ռամկավար ազատական գաղափարախօսութիւնը քաղաքական իր դպրոցը։

Իր գարմիկին՝ Շողիկ Զալեան-Դարբինեանի անմիջական հոկողութենէն եւ գորգորանքէն ետք, յետ անբուժելի հիւանդութեան կը մահանայ Նիւ Դրոզիի մէջ 10 Դեկտեմբեր 2022-ին։ Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի 14 Դեկտեմբերին, Նիւ Եորքի Ս. Վարդան Մայր Տաճարի մէջ, իսկ մարմինը կ'ամփոփուի Նիւ Դրոզիի «ճորճ Ուաշինկթըն Փարք»ի գերեզմանատան մէջ Սիմէոն վարդապետի դամբանականի արարողութեամբ եւ գաղափարական իր ընկերներու մասնակցութեամբ։

Նիւ Դրոզի

Ընդեր Նիւ Դրոզիէն

ՅԱՐԳՈՒՄԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿ ՈՐԲԱՅԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒՄԻ ՍԻԼՎԱ ՏԵՐ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ԻՐ ԹՈՂՈՒՆԵՆ ՏԱՍԸ ՀԱՅԱՐ ՏՈՒՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ ԹԵՆԸՖԼԱՅԻ Ս. ԹՈՎՄԱՍ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՔԻՐԻՔԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Յարգուած եւ սիրուած անուն մը կը մնայ, ամերիկահայ կեանքէն ներս ընկերուի Սիլվա Տեր Ստեփանեանը։ Տասնամեակներ ամբողջ ան ծառայեց հայ դպրութեան եւ հայկական ժառանգութեան։ Հիմնադիրը հանդիսացաւ շաբաթօրեայ հայկական վարժարաններուն եւ Խրիմեան լիսէին, որ կը հովանաւորուի ազգային առաջնորդարանին կողմէ։ Ըսենք որ իր այդ սէրը կու գայ կանուխէն՝ Լիբանանի պայծառ օրերէն։

6 Յունուարին, Ս. Ծննդեան օրը յիշատակելի օր մը պիտի մնայ հայաշունչ այս համայնքին համար երբ յաւարտ Ս. Պատարագի մասնաւոր ճաշկերոյթի ընթացքին վարժարանի տնօրէնուի Դալար Շէշթեան-Սարաֆեան յայտարարեց Սիլվա Տեր Ստեփանեանի թողոյնը՝ 10 հազար տոլար ի նպաստ հայ դպրոցին։ Ազգասէր հայուիին վերջին բաղձանքն էր որ այդ նուէրը կը հրապարակուէր այդ օր։ Հարիւրաւոր պատանիներ անցան հայ դպրոցներու շաբթերէն որոնք անպայմանօրէն ստացան արժանի ազգային կրթութիւնն ու հայոց լեզուի հանդէպ իրենց սէրը։

Շնորհակալ ենք Սիլվայի զարմուիւնէն ընկերուի Շողիկ Զալեան-Դարբինեանէն, որ կատարեց իրագործումը այս կտակին։ Շնորհակալութեան իրենց զգացումը յայտնեցին եկեղեցւոյ հովիւ Բաբգէն Ծ. Վրդ. Անուշեան եւ երկարամեայ աւագ տնօրէնուի Տիկին Անի Զափան։

Կ'արձանագրենք որ հայ դպրոցի գաղափարը սկսաւ Ս. Թովմաս վարժարանով որուն տնօրէնուիին մնաց երկար տարիներ։ Այսօր հրապարակի վրայ են երիտասարդ ազգայիններ, որոնք Բարեգործականի, Թէքեանի եւ ռամկավարներու կողմէ կը տանին շնորհալի ազգային գործունէութիւն։

ՆՇԱՆԱԽՈՐ ՄԱՐԴՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԽՍՈՒՔԵՐՈՐ

Հռոմի Օգոստոս Կայսրը

Կեանքի վերջին վայրկեաններուն, շրջապատուած իր մտերիմներով, կը հարցնէ անոնց .- «Իմ դերս լաւ կատարեցի՞, ուրեմն ծափահարութիւններով գիս դրկեցէք։ Հռոմը կառավարելը միշտ ալ դերասանութիւն եղած է» ըսելով իր վերջին շունչը փչեց։

Յուլիոս Կեսար

«Դո՛ւն ալ, Պրոքոս»։

Մեծն Ալեքսանդր

Բաբելոնի մէջ խրախճանքի մը ժամանակ ինկաւ։ Իր զինուորական ընկերները իր շուրջ հաւաքուելով, հարցուցին անոր.- «Կայսրութիւնդ որո՞ւն կը ձգես»։ Եւ Ալեքսանդրը պատասխանեց՝ «հօգորագոյնին»։ Եւ բնականաբար իր գլխաւոր չորս զօրավարները կայսրութիւնը բաժնեցին իրենց միջեւ։

Ֆրանսայի Արգայ՝ Լուի 14-րդ

Ֆրանսայի «Արեւ Արգայ»ն որ 72 տարի թագաւորեց Ֆրանսական կայսրութեան վրայ (Եւրոպական պատմութեան մէջ երկարագոյն իշխանութիւնը), մինչ իր պարագաները իր մահուան

սնարին շուրջ կու լային, ան ըսաւ .- «իմե՞ռ՞ կու լաք։ Կարծեցիք որ ես անմա՞հ եմ։ Կեանքը Աստուծոյ՝ մահը՝ մարդուն»։

Նափոյիւն Պոնաբարդ

Ֆրանսայի կայսրը, հեռաւոր կղզիի մը մէջ՝ արտրեալ վիճակի մէջ մահացաւ։ Իր վերջին խօսքերն էին .- «Ֆրանսաս, Բանակս, Ժողէֆինս» իր կեանքի երեք մեծ սէրերը։

Լուսովիկ Վան Պեքովէն

«Ընկերներ ծափահարեցէք, զաւեշտը վերջացած է»։

Ֆրանսայի թագուիին՝ Մարի Անթուանէթ

Երբ կառափնատի վրան էր գլխատուելու համար, սխալմամբ դահիճին ոտքին կոխեց եւ անմիջապէս, շատ քաղաքավարի «կը ներք պարոն, այդ չէի ուզեր ընել» ըսաւ։ Քանի մը վայրկեան ետք՝ գլուխը մարմնէն բաժնուած էր։

Նոստրատամուս

16-րդ դարու նշանաւոր «մարգարէն» իր քարտուղարութիւնը.

«Վաղը, արեւածագին, ես հոս պիտի չ'ըլլամ»։

Ուինսթըն Չորչիլ

Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմի ժամանակ Անգլիոյ նշանաւոր Վարչապետը, 90 տարեկանին, իր աւելի քան 70 տարիներու ազգային ծառայութիւններէն ետք՝ «Ես այս բոլորէն ձանձրացած եմ» ...

Քարլ Մարքս

Երբ իր սպասուիին հարցուց իրեն որ ի՞նչ խօսք ունի ըսելիք վերջին անգամ ...«Գնա, դուրս ել, վերջին խօսքերը յիմարներուն համար են որոնք տակալին բաւարար չեն խօսած»։

Մքի ճոպս

Մայքրոսոֆթի հնարիչներէն մին, իր մահուրնէ քանի մը վայրկեան առաջ, երկար կը նայի իր քրոջը, ապա իր զաւակներուն եւ իր ընկերուիին՝ Լորէնին, եւ ... «Օ վառ, օ վառ, օ վառ », եւ վերջ։

Օսքար Ուայլտ

Հիւանդ, սնարի մէջ պառկած, տան պատերուն փակած պատռտած թուղթերուն նայելով կ'ըսէ. «կամ այդ թուղթերը կ'երթան, կամ ես»։

ՎԱՐԴԳԷՍ ԳՈՒԴՈՒՆԵԱՆ

ՄԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՄ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԱՆՈՒԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԻԿՆԻԿԱՅԻՆ ԹԱՏՐՈՆԸ ՀԱՆԴԻՍԱԽՈՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ՆՇԵԼ Է ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԸ

Միջոցառմանը ներկայ են եղել Վարչապետի աշխատակազմի ղեկավար Արայիկ Յարությանը, ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Դանիել Դանիելյանը, ԱԺ գիտության, կրթության, մշակույթի, սփիւռքի, երիտասարդության եւ սպորտի հարցերի մշտական յանձնաժողովի նախագահ Սիսակ Գաբրիելյանը, Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի տնօրեն Արա Խզմալեանը, մշակույթի գործիչներ, թատրոնի գործընկերներ, արուեստասեր հանրություն:

ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Դանիել Դանիելյանը հանդես է եկել ողջունի խօսքով՝ ընդգծելով՝ Տիկնիկային ոչ թե հասարակության որեւէ շերտի, այլ բոլորի թատրոնն է: Նա բարձր է գնահատել նաեւ թատրոնի գործունեությունը մշակույթի ապակեղոնացման՝ արուեստի այս ժանրը մարգարակ երեխաներին հասանելի դարձնելու տեսանկյունից: Միջոցառման ընթացքում հիւրերին ներկայացուել է թատրոնի 90-ամեայ պատմական ուղին՝ առանձնապատուկ ուշադրություն դարձնելով վերջին տասնամեակում գրանցւած նշանակալի ձեռքբերումներին, ստեղծագործական յաջողություններին, միջազգային համագործակցության ընդլայնմանը:

Երեկոյի աւարտին ներկայացուել են թատրոնի առաջիկայ զարգացման ծրագրերն ու ապագայի տեսլականը, որոնց նպատակն է ապահովել բարձրորակ արուեստի շարունակական ստեղծում, նոր բեմադրությունների իրականացում եւ միջազգային ճանաչելիության ընդլայնում:

Միջոցառմանը թատրոնը խորհրդանշական «Տիկնիկոն» մրցանակներ է յանձնել այն կառույցներին, որոնք տարիներ շարունակ աջակցել են թատրոնին. «Տիկնիկոն» մրցանակներ են յանձնուել ՀՀ կառավարութանը եւ ԿԳՄՍ նախարարութանը:

ԵՐԵՔ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆՆԵՐ ՄԵԿ ՄԻՋՈՑԱԹՈՒՄՈՒՄ

ԿԳՄՍ նախարարութեան աջակցութեամբ Հենրիկ Մալեանի ծննդեան 100-ամեակին նուիրում միջոցառումների շրջանակում Հայաստանի կինոյի հիմնադրամը Հրանդ Մաթեոսեանի մշակութային կենտրոնում կազմակերպել է «Մենք ենք, մեր եռանկյունին» խորագրով իմպլեմենտացիոն ցուցադրությունը:

Միջոցառումը նուիրում էր երեք նշանավոր ստեղծագործողների յոբելեանական տարելարներին՝ Հենրիկ Մալեան-100, Աղասի Այվազեան-100, Հրանդ Մաթեոսեան-90:

Ներկայացուել են «Մենք ենք, մեր սարերը» եւ «Եռանկյունին» ֆիլմերի ընտրանի կադրեր, դեկորներ, ստեղծագործական գործընթացին առնչուող ռեկվիզիտներ, անձնական իրեր, արխիւային լուսանկարներ եւ փաստաթղթեր:

Բացման հանդիսատւր միջոցառմանը ներկայ են եղել ԿԳՄՍ նախարարի տեղակալ Դանիել Դանիելյանը, Հայաստանի կինոյի հիմնադրամի տնօրեն Դաիթ Բանուչեանը, «Հրանդ Մաթեոսեան» հիմնադրամի տնօրեն Դաիթ Մաթեոսեանը, մշակութային համայնքի մի շարք ներկայացուցիչներ, հիւրեր:

Նախաձեռնութեան նպատակն է նորովի ներկայացնել եւ ընդգծել Հենրիկ Մալեանի, Աղասի Այվազեանի եւ Հրանդ Մաթեոսեանի ստեղծագործական ժառանգութեան բացառիկ արժէքը՝ ապահովելով դրա հանրայնացումը, ընկալումը եւ սերնդեսերունդ փոխանցման շարունակականութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸՆՏՐՈՒԵԼ Է ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ ԱՆԴԱՄ

Նոյեմբերի 24-ին Փարիզում՝ ԵՈՒՆԵՍԿՕ-ի կեդրոնակայանում անցկացուող Մշակութային եւ բնութեան համաշխարհային ժառանգութեան պաշտպանութեան մասին կոնվենցիայի անդամ պետությունների գլխավոր ասամբլեայի 25-րդ նստաշրջանի շրջանակում, Հայաստանի Հանրապետությունն առաջին անգամ ընտրուել է Համաշխարհային ժառանգութեան կոմիտէի անդամ:

Ընտրությունների՝ ազատ տեղերի համար նախատեսւած փուլում Հայաստանը գրանցել է լաւագոյն արդիւնքը՝ ստանալով հնարաւոր 161-ից 105 ձայն, ինչը վկայում է մշակութային ժառանգութեան պահպանման ոլորտում Հայաստանի նկատմամբ միջազգային հանրութեան բարձր վստահութեան մասին:

«Մատենադարան» Մ. Մաշտոցի անուան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտում տեղի է ունեցել «Մշակութային խաչմերուկ» երեւանեան միջազգային համաժողովի բացման արարողութիւնը, որը նուիրում է ԵՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Մշակութային ինքնարտայայտման ձեւերի բազմազանութեան խրախուսման եւ պաշտպանութեան մասին» կոնվենցիայի ընդունման 20-ամեակին:

Բացման արարողութեանը ներկայ են եղել Կրթութեան, գիտութեան, մշակութային եւ սպորտի նախարար Ժաննա Անդրեասեանը, նախարարներ, մէկ տասնեակից աւելի երկրների պատուիրակութիւններ, ներկայացուցիչներ ԵՈՒՆԵՍԿՕ-ից եւ միջազգային տարբեր կառոյցներից:

Տեսաուղերով ներկաներին ողջունել է նաեւ Էռեսթօ Օթթօնին՝ ԵՈՒՆԵՍԿՕ-ի գլխաւոր տնօրենի տեղակալը: Նա բարձր է գնահատել Հայաստանի յանձնառութիւնը՝ որպէս «Մշակութային ինքնարտայայտման ձեւերի բազմազանութեան խրախուսման եւ պաշտպանութեան մասին» կոնվենցիայի կիրարկումն ապահովող բիրոյի փոխնախագահ եւ կոնվենցիայի կոմիտէի 2025-2029 թթ անդամ:

ՀՆԱԳԷՏՆԵՐԻ ՀԱՅ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՐՇԱԲԱՆՈՒՄԲԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐԵԼ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՀԻՄՆԱՊԱՏԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան ինստիտուտի եւ Գերմանիայի Միւնստերի համալսարանի հնագէտների արշաւախումբը Հայաստանի անտիկ շրջանի մայրաքաղաք Արտաշատում բացայայտել է Հայաստանի՝ մինչեւ այսօր յայտնի

ամենահին եկեղեցու հիմնապատերը: Եկեղեցին գտնուել է Հին Արտաշատի 17-րդ բլրի արեւելեան լանջին եւ զբաղեցնում է մօտ 1000 քմ մակերես: Նշուում է, որ բացայայտումը կարելի էր իրականացնել միայն ժամանակակից երկրորդական եկեղեցին է, որը յայտնաբերուել է Հայաստանում:

«Ութանկյուն, չորս խաչաձեւ ելուստներով եկեղեցիներն այստեղ մինչ այժմ յայտնի չէին, սակայն մենք ծանօթ ենք դրանց Արեւելեան Միջերկրականի տարածաշրջանից, որտեղ նման կառոյցներն ի յայտ են գալիս հեղ մ.թ. IV դարից ի վեր:

Եկեղեցին կառուցուած է եղել կրաշաղախով ամրացուած տեղական քարից: Գտածոների տեսականին ու որակն ուսումնասիրելով՝ հնագէտները եզրակացրել են, որ եկեղեցին կոմիւնդրաժածկ է եղել եւ ունեցել է շքեղ ներքին յարդարանք: Այդ մասին են

վկայում յայտնաբերուած փոքրափական մարմարից պատրաստուած պատերի երեսպատման բազմաքանակ սալերը եւ տարատեսակ քանդակազարդ բեկորները:

ՍԱՐԻԵՏԱ ՍԱԿԱՐԵԱՆ
Երեւան

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ ԴԻՄԱՆԱԿԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(ԵՐԶԱԿԱ, 1904, ԳՐԱՍ /ՖՐԱՆՍԱՎ1936)

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

Անհասկնալի գրագետը անհասկնալի մարդն է նույն ատեն:
Յակոբ Օշական

ԴՈԿՏ. ԱՐԹՈՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆ

...Ինձի համար,- սա պէս կը խորհիմ, յամենայն դէպս երեւի իրաւունք ունիմ ինքզինքս «արդարացնելու»,- Փայլակ Միքայէլեանը անհասկնալի մարդոց փաղանգին կը պատկանի՝ Փարիզի տղաքի պարունակին մէջ իր երեսունով, իսկ երբ հոգեհիւծ հիւանդութեամբ կը տառապէր... Եւ, նաեւ անհասկնալի գրող մըն է՝ իր ներքին համբերատար, ընդվզումով երբ այդ վիճակին մէջ կը գրէր, թերեւս ինքնասփոփում ապրելու համար՝ իր իսկ ետեւէն քարշ տալով չարաշուք ստուերները Տէրգօրեայ անապատի... Բայց, փորձ մը կ'ուզեմ ընել՝ գտնել հասկնալ. երբ կը գրէր. «Օ՛, չլքել փետուր-գրիչն անգօրութեան» արդեօք ուժասպառ չէ՞ր եւ հաւատակորոյս: Խիզախում մը:

Ի վերջոյ, երբ գորեցի «հասկնալու» պատճառներ փնտռել... հետեւանքները զիս «շուրջառեցին»... Շուարշ Միսաքեանը 1933 թուականին «Արեւ, արեւ»-ի տպագրութեանը նեցուկ ըլլալով,- մինչ այդ վէպը տպագրուել էր «Յառաջ»-ին մէջ իբրեւ թերթօն,- արդէն իսկ խնամատարութիւնը վերաբերմունք էր ցուցաբերած առ գրողը, զոր միչ այդ թերթուածներ էր հրատարակել «Մենք»-ի էջերու մէջ եւ այդ վաղահաս տարիքին չէր կրնար չփառատրուիլ իր միակ վէպի գոյութեամբ, զոր կրնանք անվարան ըսել ինքնապատում էր իր հիւանդահիւծ օրերու մատեանը Երզնկացի որբ պատանիի, որուն թուրք ընտանիք մը որդեգրած էր ու անկէ ետք Կ. Պոլսոյ Գուլեր իր որբանոցին մէջ շրջան ապրած էր, մինչեւ Յունաստան, յետոյ Փարիզ մեկնիլը: Ըսի՞ մեկնիլը, բայց ատիկա, այդ ընթացքը արդեօ՞ք սովորական մեկնի՞լ մէր, թէ ինքնափախուստ-ինքնօտարում ինքնիրմէ եւ ի՞նչ խոկումներ ունեցած է այդ ատեն, երբ ինքն ալ չէր զգացած իր հասունանալու ընթացքի վերիվայրումները...

Յոյսի զգացողութիւն մը արթնցած էր իր մէջ. զգայութիւններու կայակները թերեւս «զգուշացրած» էին որ պէտք է հաճի աշխարհը դիտել դուրսէն ու ներսէն: Ու ինք առաջնորդուիլ կ'ուզէր՝ որքան ալ ինքնորոյն քալելու դժուարութիւնները խնդրոյ առարկայ էին, եւ ինքն ալ չէր հանդուրժէր. «Ուրկէ կու գաս, յոյս: Ինչո՞ւ կ'առաջնորդես դարձեալ զիս գոթ մուրալու: Երկար չպիտի կրնամ գրել, արդեն գրելիք ալ չունիմ, երբ մարմինս իր բաղդադական հաւասարակշռութիւնը կորսնցնէ՝ հակառակ բոլոր ճիգերուս, հոգիս կ'ընկճուի: Ինչ խօսք որ վայրկեաններ կան, երբ կեանքը ճշմարիտ ցաւ մը կը դառնայ: Բայց... գոցենք այս էջը»: («Չուարթնոց»-ի խմբագիր Հրանդ Բալայեանի գրած նամակէն):

«Այս էջը» չէ գոցուած բնաւ, եւ գոցուելու փորձարկումներու այդպէս ալ չենթարկուեցաւ, վասնզի ուրիշ ընթացք մը նախասահմանուած էր Փայլակին համար: Կը խորհիմ որ այդ ընթացքը ինքզինքս կրցայ «հարթել» վերահրատարակելով «Արեւ, արեւ» վէպը (Երեւան, 2017), փարիզեան հրատարակութեան «անանցանելի» տարիներ յետոյ: Եւ խորքին մէջ, որքան ալ փորձ ըրած էի յառաջաբան մը գրել՝ չյաջողեցայ, միայն «Հոգ մի ըներ, Փայլակ» փոխան նամակի խօսք մը դժուարաւ գրուեցաւ: Կ'ուզէի խօսիլ փարատել անոր տարակոյսները, որ ինք չէ մոռցուած, կը յիշեն զինքը.

«Միտելի Փայլակ, արդ կայ զիրդ, ըսել կ'ուզեմ դուն կ'ապրիս: Չնայած տարիներու հեռուէն անկարող ես կարդալ նամակս: Ինձի կը թուի ու վստահ եմ, այդպէս է, անդեմական շունչ մը կու գայ քեզմէ,- յորդոր մը որ վեր յայտնաբերուի նուիրումդ, զոր կեանքդ արժեցաւ: Ու դուն չես խափիր, երբ կ'ըսեմ. Փայլակը պիտի ճանչնանք, ան ի զին ամէն բանի առաւելապէս տուած է. հիմա կը կարդամ վէպդ, տեսարանները, մարդիկը եւ դուն կազմելով յետեղեռնայ կեանքի ներքին նկարագիրը կարծես թէ նոյն ներաշխարհէն ծնած էք: Ամենզոյ ալ՝ Ֆրանսացի, Հայ, թէ Արաբ, ապրած էք նոյն անհրապոյր, բայց խնամատար միջավայրին մէջ՝ վտարեալ, աքսորի տուայտանքներէ, ապա-մոռջ, ապերշուսիկ: Եւ մարդոց խօսակցութիւններուն ընդմէջէն տեսակ մը լռամոյն ցաւ կը ծորի, օժագալար վերյիշումներն անոնց անհանդարտ կը թողնին, երբ կը խօսին ու կը մոլորին ամենքն ալ: Ես գաղափար չունիմ ձեր միջավայրէն, հաւանաբար դուք ալ, բայց անտեղիտալի կերպով մը հոն կը գտնուիք, ուր բնաւ չէք երեսակայած: Թէ հիմա ի՞նչ կը խորհիմ որ կը գրեմ սա տողերը, ես ալ չեմ գիտեր: Քրոջմէդ ստացած նամակներէն կարօտի փաղաքուշ ցոյք մը մտածումի պէս երեցաւ ինձի: Ան կը գրէր ներքին ուրախութեամբ մը լեցուն, որ սփոփուիս, կ'ազդուրուիս: Դուն կը գրես. «Միտելի քոյր, անմակս արեւուն շողերուն տակն է, լուսաշող պիտի ըլլայ իր լուսաբացը... Ուժէս վեր կարծուած այս ճամբորդութիւնը յաջողութեամբ վերջացուցի. ճշմարիտ յաղթանակ մը»:

Ու ես հաւատով մը լեցուած եմ, որ Փայլակը պիտի ճանչնանք, ան առաւելագոյնը տուած է իր կեանքի կարճ ընթացքին՝ «Յառաջ»-ի, «Հայրենիք»-ի, «Չուարթնոց»-ի, «Մենք»-ի, «Անահիտի» էջերու ընդմէջէն նաեւ Յովակ Զանգի գրչանուով: Հիմա չեմ կրնար չյիշել սա տողերդ «Անդունդին».

Ահա հասած եմ ստորոտն անդունդին...

Չէ, մի նայիր սարսափահար,

Ուշ է արդէն...

Դուն որ եղար այս ամէնուն պատճառն անգէտ,

Դուն, որ տարիր, հեռացուցիր զիս իմ անքիծ կոշումէս...

Իմ գերզգայ զինուորիսն չի խաբեր...

Հպարտութեամբ, «մեղաւոր» մը ոգեկոչէ՝ աներեւոյթ, թէ՞ փափաքած իր սերը. չի զգար, ու ալեկոծութիւն կ'ապրի, վասնզի երիտասարդ մէ, բանաստեղծ մէ ու կ'ուզէ ընկղմուիլ՝ ցալունկ զգայելու իր համար նախատեսուած կեանքն. մինչ կեանքը չի տներ, որքան ալ տաք ու փրփրուն ըլլան «հեռաւորուած» վայելքները:

«Եւս, արձակուրդի բացիկներ» (Փարիզ, 1931) քսան հատուածներէ նա-

մականի մը գրուած երիտասարդուհիի մը կողմէ: Որո՞ւ ուղղուած է. անյուսութեամբ ապրողի՞ մը: Վիճակակիրի հոգեւոր բանաձեւումների ընդմէջէն կը կայլակի՝ սիրեցեալին, թէ՞ ընթերցողին, որ թերեւս նոյն ինք սիրելին է, իր պէս անխաղաղ, անգոյ ապրած կամ շարունակաբար ապրող՝ իրականութենէն խռով անդին ու նոյն ատեն իրականութեան գոհ:

Ի՞նչ կը պատմեն անձնական օրագրէն փրցուած էջերը, ի՞նչ կ'ընեն անյուսալի յղիութեամբ ապրողի մը կեանքէն. սիրային տեսարաններ, հոգեյոյզ պոռթկումներ. տեսակ մը անապահովութիւն կը գուժէ երիտասարդուհիի կեանքն անորշակիացնող, ապագայ մայրութիւն, միս միմակ... երեսութական մայրութիւն, երբ իր սիրահարը...

«Ով մեծդ, Վահագն» կը կոչուի, հայկական հեթանոս աստուածը ու կ'ապրի անոր շնչեղ կենդանութեամբ. «որքան գեղեցիկ ես դուն, կենսայորդ, կիսադեմքիդ չի բաւեր ամբողջ արշալոյսին շքեղութիւնը, չի բաւեր այս հորիզոններուն փառքը»:

Ընդհանրապէս, որբի ողբերգութիւն ապրած ըլլալով Փայլակ Միքայէլեանը գերծ չէ մնացած այս զգացումութեան «սաղրանքներէն». «Օ, որբութիւնը, նուիրակնութիւնը, անմահութիւնը միսին, մարմնին» փակչած են, ինչ որ առաւելս բացայայտ կը զգացուի «Արեւ, արեւ» վէպի էջերու ընդմէջէն: Չոհի հիմնական նկարագիրը կը կրէ հիւանդութենէն /պալարախտ/ տառապող՝ կեանքէն խաբուած ու տարագիր երիտասարդ մը. «Բացեր եմ կուրծքս, հեռացուցեր վանդակին արգելքները: Թորքես արագ-արագ կ'ուռնի ու պարպուած կէտը որ սարդի ոստայնի մը պէս, բայց եւ արիւնի մագերակները թոյլ ու հիւծ կու գան բափիլ»: Քոյրդ քեզմէ ուրիշ սպասելիք չէ ունեցած, միայն յաղթանակդ, զոր կազդուրումդ կ'ազդարարէ, իսկ դուն մտածումով կը կազդուրուիս, չես լքած ինքզինքդ, երբեք, նոյնիսկ մահաշունչ երեսուն մէկ տարիներուդ սեմը չհատած: Քեզմէ մնացած է միմակութիւնդ լռելեայն ապրողի... Այս վէպով որ յուսատու սկիզբ մըն է անունդ վերստին յիշելու:

Անթրոփիսներ, մղձաւանջներ անարգելով ապրած է Փայլակ Միքայէլեանը, բայց ով ճանչցած է զինքը, ինձի այնպէս կը թուի որ ինք իր իսկ կենսասիրութիւնը զգացած է, ան բաքցրած է իր մորթին տակ հիւանդութիւնը եւ ջանացած է աներեւոյթ դարձնել՝ այն գիտակցումով, որ «դաւաճանած» չլլայ ինքզինքը՝ չպարտադրելով մտերիմներուն ապրիլ իր խոկումներով, տուայտանքներով. «Չափազանց սկեպտիկ էր եւ իր կեանքին հետ կը սիրէր կատակել: «Յառաջ»-ի հետ շարունակական հաղորդակցութեան մէջ ըլլալով հանդերձ, երբ կ'ապրէր սամաթորիումին մէջ: Միայն վերջերս յուսահատ ու դառնացած ուզեց իր հետքը կորսնցնել, ինչպէս կը գրէր մամակով մը: Հեռացաւ սամաթորիումէն եւ պահ մը կորսուեցաւ հետքը: Օժտուած էր խորունկ տաղանդով մը: Իր աիշը գոյն ունէր ու կենդանութիւն: Նոր գրողներուն մէջ իր ստեղծագործութեանց արժէքը կը գնահատուէր, շատերու նման չէր պարտուէր անմիջապէս: Երկրորդ գործը կրկնութիւն չէր առաջինին: Միշտ նոր էր, միշտ թարմ, եթէ շատերուն մեծ մասը սովոր են կրկին ծախել իրենց առաջին փայլը, Փայլակ անակնկալ ու նոր փայլատակումներով կը ներկայանար ամէն անգամ» /Շուարշ Նարդունի/:

Շ. Նարդունի ատենին ճանչցած ու գնահատած էր Փայլակ Միքայէլեանը, շրջան մը իր հիմնած «Չափահաս որբերու միութեան» մէջ ընդգրկած էր...

Մահուան գիտակցումը՝ հօր նահատակումէն ետք կանուխ ապրած,- թերեւս ընթշխնած,- ըլլալն իսկ արդէն Փայլակ Միքայէլեանի հոգեվիճակային մտածողութեան մէջ սերմանած է որբ ըլլալու, որբի մը ճակատագրովը ապրելու կեանքի թելադիր ընթացքէն անշեղելիութիւնը...

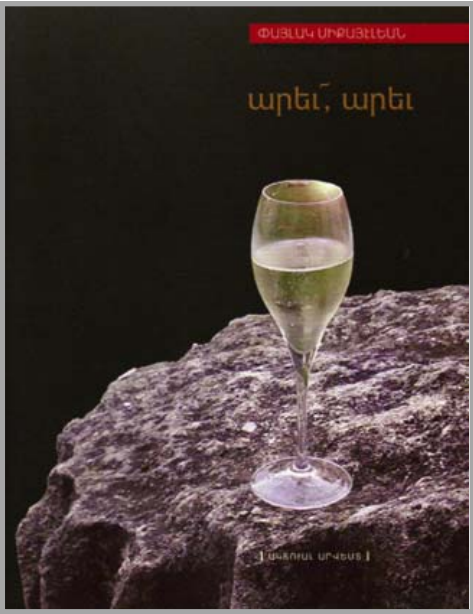
Հօր մահը եւ իր հիւանդութեան բացայայտուելը կարծես նոյն ընթացքին մէջ սերտաճած են եւ ինք «կը յաւակնի» իր լքուածութիւնը համարելու ճակատագիր՝ չմոռնալով յուսահատութեան պահերուն ինքզինքնին դուրս ելլել. «Ուրեմն ես եմ լքուածը, ես եմ միայն որբը...»: Չգայնակա՞ն, թէ՞ իմացական ընդվզում մը, զայրոյթ մը, երբ հեռաւորապէս հօր հետ կը խօսի. հաղորդակցում մը, զոր այլալիւծ երիտասարդի մը պոռթկումէն կու գայ. «Հիմա ինչպէս կ'ուզես որ հայր իմ, այս ժառանգութիւնով կը զգամ արիւնիս մէն մի կաթիլին հետ. չերկմտիմ ամէն բանի հանդէպ, քայլերս չըլլան վարանոտ, չըլլան ժպիտի արժէքներուդ ու գեղեցկութիւններուդ դիմաց կամ կարենամ ունենալ վրէժ մը անխառն ու ազնիւ»:

Ի՞նչ վրէժ նկատի ունի մեռած հօրմէն եւ արդեօք հօր հանդէպ՝ մեռած մարդու մը նկատմամբ վրիժառու՞ ըլլալ, մանաւանդ ժառանգի մը կողմէ, բայց ինչ է ժառանգած հայրը՝ «անբուժելի» ճակատագիր: Կը մնայ... հեռացումը... ինքն իրմէ՝ մահուան «հոգաժողութեան» մը, թէ՞. «երթալ, հեռանալ, հոգ չէ, թէ քաղաքին ցեխին, թէ մօտալուտ մահին փախչիլ, հեռանալ այս տեղէն: Իսկ շքեղ վարսերով, արեւ նայուածքով դէմքը աղջկան կը խոնարհի՞: Չոր ձեռքեր իրար կը զգուին: Եւ մըմունջ մը յուսատու, երգ կը դառնայ, համբոյր կը ցանէ, երկնային պղպջակներ, աստղերու կենսատու պտոյտներ. Բախտաւոր տղաք...»:

Վէպին վերջին էջերը սա պէս կ'աւարտին, ինչպէս Փայլակ Միքայէլեանի կեանքը: Եւ կարծես թէ ինքզինք իրեն կը յուղարկաւորէ, բացայայտ կը տեսնէ իրեն հրաժեշտ տուողներուն՝ մըմնջացող «շքեղ վարսերով» մէկու մը եւ այն տղաքին, զորս բախտաւոր են որ կ'ապրին, թէ՞ ինք բախտաւորութիւն կը մտաթէ անոնց եւ Մեծարեանցեան բաղձանքը՝ «կը լսուի» իբրեւ վէպի բնաբան՝ վերջաբան.

Շողայ, շողայ, բարի արեւ հիւանդ եմ:

andranik@yaho.com
Երեսն

ՅՈՒՇԵՐ ԱԻԵՏԻՍ ԵԱՓՈՒՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ՝ ՆՈՅՆԻՆՔՆ ԱԻԵՏԻՍ ԵԱՓՈՒՃԵԱՆԻ ԳՐԻՉՈՎ

Դոկտ. Աւետիս Եափուճեանի ծննդեան 95-րդ Ամեակին Առթիւ

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ»-ին

ԱՐԵՎ ԵԱՓՈՒՃԵԱՆ

Յունուար ամսուն կը բոլորէ հայրիկիս՝ Աւետիս Եափուճեանի ծննդեան 95-րդ ամեակը: Ան ծնած էր 1931 թ. Գահիրէ, ուր կեանքին մօտ 60 տարիները անցնելէ ետք, ան կը փոխադրուէր Սիւնի, Աւստրալիա, վայելելու իր զաւակները եւ թոռները մօտ 26 տարիներ եւս, որմէ ետք ան կեանքէն պիտի հեռանար առ յաւիտ:

Այս առթիւ, ստորեւ կը ներկայացնեմ անտիպ գրութիւն մը գրուած ինքիս՝ Աւետիս Եափուճեանի կողմէ, նոյնիմքն Աւետիս Եափուճեանի պատանեկան տարիներու յուշերէն՝ յատուկ Պայքարին, ուր իր կեանքի վերջին ամիսներուն հրաւիրուած էր մաս կազմելու շաբաթաթերթին խմբագրական կազմին:

* * *

18 տարեկան պատանի էր: Հայրը կորսնցուցած ըլլալուն, արդէն տարի մըն էր, խեղճ մայրն էր որ, իր առողջութեան զնով, կը պահէր իր երկու զաւակները՝ Աւետիսն ու Զարուհին: Աւետիսը խիտ ու սեփսեմ մազեր ունէր իր գլխուն, թաւ յօնքեր, սեւ ու կարծատես աչքեր, մարմնին վրայ մազեր, մազեր առատ:

Աւետիս, մայրը՝ Զոհիսիմէ եւ քոյրը Զարուհի

Գալուստեան Ազգային Վարժարանին վերջին կարգի աշակերտ էր Աւետիսը, երբ տունէն դպրոց, դպրոցէն տուն իր խաղաղ կեանքին մէջ, բոլորովին նոր դէպքեր բերաւ ներգաղթը: Հայրենասէր ծնողքի եւ ուսուցիչներու շունչով մեծցած, խաղաղ հոգին սկսաւ հրճուիլ հայրենիքի մէջ ապրելու հեռանկարէն եւ շատ կը զարմանար, երբ կը տեսնէր, թէ կան եղեր հայեր, որոնք ոչ միայն այդ հրճուանքը չունէին, այլեւ կը ջանային իրեն նման զգացում ունեցողներն ալ գրկել այդ հրճուանքէն:

Իր զարմանքը շուտով յուզման փոխուեցաւ, ապա՝ պայքարելու վճռականութեան, երբ կարգ մը դէպքեր եկան՝ իր կեանքին մէջ փոփոխութիւններ մտցնելու: Այդ օրերուն էր, երբ ձեռքը անցաւ Վահրամ Տատրեանի «Նեյլի Պեյլա» վէպը, որուն մէջ քարոզչական բնոյթի ընդարձակ մասեր կային՝ քաղաքական, ընկերային, կրօնական, ազգային, տնտեսական, եւայլն, որոնք եկան իր վրայ խոր ազդեցութիւն գործելու: Նոր գաղափարներու ծնունդ տուին իր մէջ, իր առջեւը նոր դուռ մը բացին, ուրկէ ներս գինք առաջնորդեց նորայայտ ընկեր մը՝ Արամ Ինճեանը, որուն հետ իր ծանօթութիւնը տեղի ունեցաւ հետեւեալ պարագաներու մէջ:

Հօրը մահուան հետեւանքով, ընտանիքը մատնուած էր միւսական շատ նեղ կացութեան մը, որ զինք չափազանց կը մտահոգէր: 1948 թուականին, դպրոցական արձակուրդի օր մը, երբ պատշգամբ կանգնած՝ տարուած մտահոգութիւններով, փողոցը կը դիտէր, սակայն առանց բան մը տեսնելու, յանկարծ ականջին հասաւ իր անունը: Արթննալով իր անցինջ քունէն, նայելով ձայնին եկած կողմը, տեսաւ իր դասընկերներէն Յովսէփ Քիւփէլեանը, որ փողոցը կանգնած՝ զինք կը կանչէր:

- Վար իջիր, պոռագ:
- Ինչո՞ւ, հարցուց:
- Սրահ երթանք, պատասխանեց:
- Ի՞նչ սրահ, կրկին հարցուց ինք:
- Դուն իջիր միայն, պատասխանեց:

Եւ այդ իջնելն էր: Կեանքին ընթացքը բոլորովին փոխուեցաւ, նոր հունի մը մէջ մտաւ: Մինչ սրահ կ'երթային, ճամբան հանդիպեցան երեք երիտասարդ եղբայրներու, որոնք իրենց դրացի են եղեր, ոչ ինք տեղեակ էր, ոչ ալ իրենք: Երեք եղբայրները Սարգիս, Գեղամ եւ Արամ Ինճեաններն էին, որոնցմէ վերջինին հետ Աւետիսը շուտով եւ սերտօրէն բարեկամացաւ: Այս հանդիպման արդիւնքը այն եղաւ, որ Աւետիսը անդամագրուեցաւ «Եգիպտահայ Ներգաղթողաց Միութեան», որուն առաջին շարքերուն վրայ անցաւ շուտով:

Ռուս մեծանուն գրող Մաքսիմ Կորքին հետաքրքրական ասոյթ մը ունի - «Կեանքը այնպէս հետաքրքիր է կառուցուած, որ մարդու ամենալաւ դաստիարակը իր թշնամին է:» Արդարեւ, Աւետիսին պատանեկան նորագոյն գաղափարներուն ձեւաւորման մէջ, ճակատագրական դեր խաղացած է

Դաշնակցութեան ղեկավար Վահան Նաւասարդեանը, անշուշտ անգիտակցաբար: Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմը նոր աւարտած էր: Այդ օրերուն էր, որ երեւան ելաւ, որ Դրօն, Գարեգին Նժդեհը, եւ միւսները, պատերազմին ընթացքին, սերտօրէն գործակցած են նացիներուն հետ: «Արեւ» արձագանգը հանդիսացած էր այս դաւաճանութեան, զոր «Յուսաբեր»ի մէջ, ամենայն քրտութեամբ, Վահան Նաւասարդեան կը ջանար ժխտել՝ այդ լուրը վերագրելով «բոլշեիկ»ներուն եւ անոնց «ուղեկից»ներուն, այսինքն՝ ռամկավարներուն:

Շատ չանցած, այդ դաւաճանական գործակցութիւնը նացիներուն հետ՝ ընդդէմ Խորհրդային Միութեան, եւ հետեւաբար, ընդդէմ Հայաստանի, փաստուեցաւ լուսանկարներով եւ գործակցութեան համաձայնագրին յայտնաբերումով: Այս չափաչափիչ փաստերուն առջեւ, Վահան Նաւասարդեան սկսաւ չքմեղանքի, թէ Դրօն «ստիպուած էր», թէ ան այդ քայլը առած էր, որպէսզի նացի Գերմանիոյ տիրապետութեան տակ գտնուող երկիրներուն հայերը եւս, ինչպէս հրեաները, չենթարկուէին խժոժութիւններու: Վահան Նաւասարդեանի այս սին չքմեղանքը, վրան խորապէս ազդեց: Ուրեմն, մինչ այդ, կը ստէր: Շատ գէշ ազդուած էր եւ յուսախար՝ Դաշնակցութենէն: Արդէն երբ ներգաղթը սկսաւ, «Յուսաբեր» ոչ մէկ լուր կու տար այդ մասին, եւ շատ չանցած ալ, սկսաւ պայքարիլ անոր դէմ: Մօրեղբայրը, հակառակ որ դաշնակցական համակիր էր, դադրեցուց «Յուսաբեր»ը եւ սկսաւ ռամկավար «Արեւ»ը առնել:

1949 թուականի փետրուարին, Բ. Աշխարհամարտէն ետք, առաջին անգամ ըլլալով, Թեմական ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենային: 1948 թուականին, դաշնակցութիւնը, կանխագուշակելով իր պարտութիւնը, ճշմունք կը բանեցնէր Քաղաքական Ժողովին վրայ, որպէսզի դիմում կատարէ կառավարութեան եւ ընտրելու իրաւունքէն զրկէ բոլոր անոնք, որոնք ներգաղթի արձանագրուած էին, այն պատճառաբանութեամբ, թէ «անոնք այլեւս սովետական նպատակներու կը ծառայէին»: Եւ առ այդ, ան ափ առաւ Արթունիքին եւ անգլիական ղեկավարման դռները, որպէսզի արգիլուի ներգաղթի արձանագրուողներուն մասնակցութիւնը ընտրութիւններուն:

Տէր եւ Տիկին Աւետիս եւ Ամօլ Եափուճեան

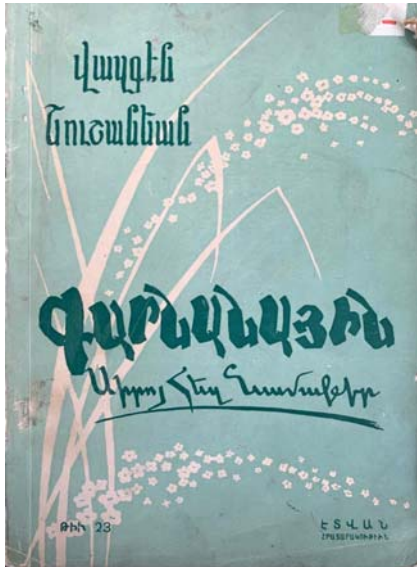
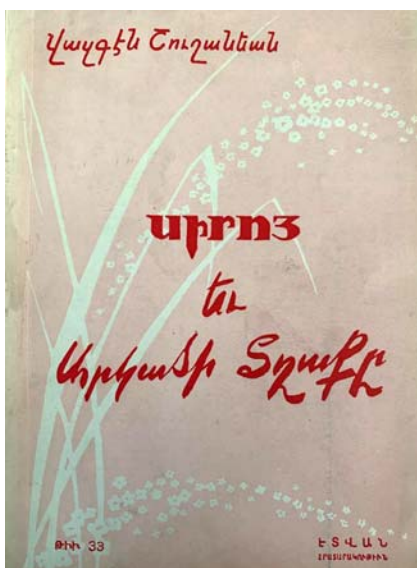
1948 Դեկտեմբեր 27, երկուշաբթի օրն էր: Հազիւ կերած ապուրին մէջ փրթուած չոր հացի կտորուանքները, Աւետիս մօրս յայտնեց, թէ սրահ պիտի երթայ: Հակառակ մօրը թախանձանքներուն, Աւետիս իջաւ տունէն: Կը սիրէր մայրը, շատ կը սիրէր, չէ՞ որ ան ամէն տառապանքի դիմադրելով՝ զինք այդ տարիքին հասցուցած էր՝ իրեն համար ըլլալով թէ՛ հայր եւ թէ՛ մայր: Սակայն, ան վարժուած չէր սրտի ձայնով տրամաբանելու, միտքն էր որ կը թելադրէր իրեն իր կամքը:

Երեկոյեան ժամը 7-ն էր, երբ խումբը հասաւ Առաջնորդարանին բակը: Վերեւ՝ Առաջնորդարանին մէջ, Քաղաքական Ժողովը նիստ կը գումարէր: Ժողովականները իրար անցած էին: Յարձակո՞ւ պիտի գործուէր իրենց վրայ ... Ի՞նչ տեղի կ'ունենար ... Երբ տեղեկացան ցուցարարներուն մտադրութեան, երեք հոգիով պատուիրակութիւն մը ընդունեցին, որ շատ չանցած վերադարձաւ ուրախ տրամադրութեամբ: Ժողովականները իրենց հաւաստիացուցած էին, թէ իրենք հոն նստած են Ազգին շահերը պաշտպանելու համար, եւ թէ դէմ պիտի դնէին որեւէ ռոնձգութեան:

Ո՞Վ ԿԸ ՅԻՇԷ ԼԻՔԱՆԱՆԱՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ԵՐԱԽՏԱԽՈՐ ԵԴՈՒԱՐԴ ՊՈՂՊԱՏԵԱՆԸ (ԷՏՎԱՆ)

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

ՅՈՎԻԿ ԷՕՐՏԵՔԵՆՍ
(hovgancher60@gmail.com)

Գրեթէ տասնամեակի մը բացակայութենէ ետք, Նոյեմբեր 20-էն 30 Պէյրութ գտնուած էի, հանդիպելու հարազատներու, ընկերներու, բարեկամներու եւ ծանօթներու, ինչպէս նաեւ բանախօսելու ՌԱԿ-ի 104 ամեակին նուիրուած տօնակատարութեան:

Ընդհանրապէս սովորութիւն ունիմ շրջագայութիւններու եւ պտոյտներու մասին կարճ գրառումներ ընել դիմատետրի վրայ: Այդ գրառումներէն մէկուն մէջ հետեւեալը գրած էի. «Գրեթէ տասնարուան բացակայութենէ ետք, վերջապէս առիթ եղաւ դարձեալ տեսնելու հարազատ վայրեր: Թէեւ Պէյրութը ոտքով զբօսնելու քաղաք չէ, բայց այդ փորձութեան դիմացայ եւ Նահիբի կամուրջէն քալեցի մինչեւ Ժըմէյզի շրջանը, ճամբուս վրայ անցայ Մար Սիխայէլ շրջանէն, ուր մեր տունն էր անցեալին, նոյնիսկ բարձրացայ 5-րդ յարկ, տեսնելու թէ ովքե՞ր են մեր աւելի քան քառասուն տարուան ծնողական տան նոր բնակիչները: Վերջապէս հասայ Թէքէեան կեդրոն եւ «Ջարթօնք» թերթի խմբագրատուն, ուր պաշտօնավարած եմ մի քանի տարի: Յուշե՛ր, յուշե՛ր տխուր եւ ուրախ»:

Այդ օրը կողքովը անցայ նաեւ հարազատ եւ յիշատակելի այնպիսի վայրերու եւ հաստատութիւններու, ուր յաճախ այցելած եմ, անոնց շարքին գործող թէ դադրած հայկական գրավաճառատուները, ինչպէս «Շիրակ», Տօնիկեան», «Մեմի Կարօ» եւ այլն: Յանկարծ յիշեցի Մար Սիխայէլ մայր փողոցի (այժմ՝ Արմենիա) «Տօնիկեան» հաստատութեան շարքին գտնուող «Էտվան» գրավաճառատունը, ուրկէ յաճախ, Էշրեֆիէյի Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարան յաճախած տարիներուս, դպրոցէն արձակուելէ վերջ, «Ժեարա» կոչուող պատմական աստիճաններով տուն դարձի ճամբուս վրայ կ'անցնէի գիրքեր առնելու եւ գրոյցներ ունենալու հաստատութեան սեփականատէր Եղուարդ Պողպատեանին հետ: Հիմա այդ փողոցի խանութները գրեթէ անճանաչելի դարձած են. դժուարութեամբ եւ յիշողութեան սրումով վերականգնեցի գրավաճառատան ճիշդ տեղը: Հիշե՛ր թէ ե՞րբ, ի՞նչ պայմաններու բերումով փակուած է գրավաճառատունը:

Երեսան վերադարձիս, «Էտվան»-ին անդրադառնալու փափաք մը ծնաւ մէջս: Պրպտեցի գրադարանս, գտնելու համար այն գիրքերը, զորս ձեռք ձգած էի հոնկէ: Քանի մը գիրքեր գտայ, մնացեալը Պէյրութի նաւահանգիստի աղետալի պայթումին հետեւանքով մեր տան կահ-կարասիին հետ փճացած էին, կամ տունը լքելէ առաջ սնտուկներու մէջ տեղադրուած եւ ի պահ տրուած են ծանօթներու:

Եղուարդ Պողպատեան անունը ծանօթ է լիբանանահայ գրասէր հասարակութեան: Շատեր կը յիշեն տպարանատէր եւ հրատարակիչ այս մարդը, որ

Մար Սիխայէլի գրավաճառատունէն գատ, թերեւս ասոյէ առաջ թէ զուգահեռ, տպարան մը ունեցած էր քաղաքի կեդրոնի Քարուշիններու փողոցին վրայ: Զարմանալիօրէն, լիբանանահայ մամուլին, տպարաններուն, հրատարակչատուներուն եւ գիրքերուն նուիրուած տրամադրութեանս տակ եղող աղբիւրներուն մէջ ոչինչ գտայ «Էտվան» տպարանին (Edwan Press), գրավաճառատան գործունէութեան, բայց մանաւանդ Պողպատեանի կենսագրութեան մասին, կամ թերեւս ուշադրութենէս վրիպեցան: Կը յիշեմ միայն որ ան հայ Գալլստական էր (Շաքաթապահ) եւ լաւ գերմաներէն գիտէր: Պէյրութէն բարեկամի մը տրամադրած գրքոյկէ մը իմացայ որ 60-ականներուն ուսուցչութիւն ըրած է փոքրաքիւ այդ համայնքին պատկանող դպրոցներէն մէկուն մէջ:

Տեսակ մը անտեսուած ու անարդարօրէն մոռցուած գտայ Պողպատեան հրատարակիչը եւ հայ գիրքի երախտաւորը, հակառակ պատկառելի գրականութեան որ լոյսին տուած է ան: Ահա՛ ոչ ամբողջական ցանկը «Էտվան» տպարանի գիրքերուն.

Յ. Թումանեան
Ա. Ծառուկեան
Ա. Իսահակեան
Պ. Դուրեան
Մ. Իշխան
Դ. Վարուժան
Յ. Շիրազ
Սայաթ-Նովա
Ա. Իսահակեան
Յ. Թումանեան
Վ. Տէրեան
Ե. Չարենց
Մ. Մեծաբենց
Վ. Թէքէեան

Ինտրա
Սիւմանթօ
Յ. Շիրազ
Ա. Իսահակեան
Վրթ. Փափագեան
Ա. Իսահակեան
Յ. Պարոնեան
Վ. Շուշանեան
Ա. Արփիարեան
Պ. Դուրեան
Փ. Միքայէլեան
Վ. Թոթովենց

Խրիմեան Հայրիկ
Ա. Ծառուկեան
Ն. Պէշիկթաշլեան
Յ. Շիրազ

Ա. Իսահակեան
Վ. Շուշանեան
Զ. Եսայեան
Է. Տարօնեան
Զ. Որբունի
Տ. Չրաքեան
Վ. Շուշանեան
Ս. Ղազարեան
Խ. Դաշտենց

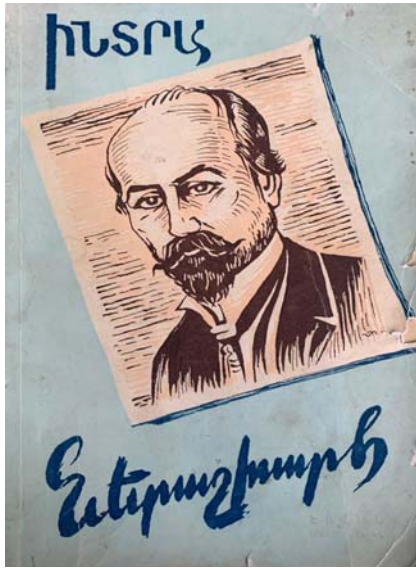
Լիբանանահայ գրահրատարակչութեան երանելի այդ տարիներուն գիրքերու տպաքանակը բարձր եւ ընթերցողներուն թիւը շատ էր: Ապացոյցը ատեն-ատեն հրապարակուող գիրքերու ցանկերուն քով «սպառած» նշումն էր, ինչպէս պարագան է «Էտվան»-ի գիրքերուն:

Եղուարդ Պողպատեանի հրատարակչական գործունէութիւնը արժանի է ամէն գնահատանքի եւ յարգանքի: Ընդհանրապէս պիտի ըլլամ բոլոր անոնցմէ,

որոնք կրնան յաւելեալ տեղեկութիւններ եւ կենսագրական տուեալներ հայթայթել, վերոյիշեալ գիրքերու ցանկը ամբողջացնել կամ ինչպէս նաեւ լուսաբանութիւններ տալ Պողպատեանի մասին:

Ամէն պարագայի, թող այս քանի մը տողը յարգանքի տուրք ըլլայ անոր պայծառ յիշատակին եւ երախտագիտութիւն հայ գիրքին տարածումին ի նպաստ իր կատարած շնորհակալ գործին:

Երեսան

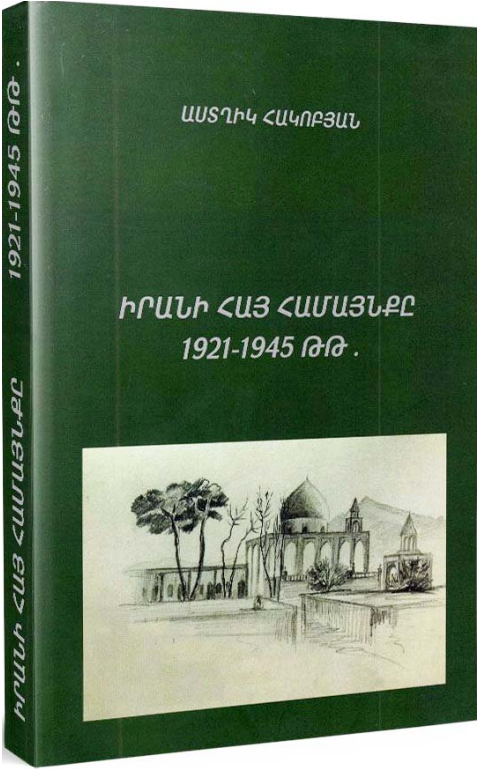
ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԻՐԱՆԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ 1921 - 1945 ԹԹ.»

(ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԱՍՏԳԻԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆ)

Յատուկ «ՊԱՅՔԱՐ» ին

Հայկական դարաւոր գաղթօճախներէն մին հանդիսացող իրանահայութեան մասին գրուած են բազմաթիւ հատորներ: Անոնց շարքէն ուշագրաւ է իրանագէտ, պատմաբան, Հայաստանի Ազգային Արխիւի գիտաշխատող, Երեւանի Պետական Համալսարանի դասախօս Աստղիկ Յակոբեանի «Իրանի Հայ Համայնքը 1921-1945 թթ.» մենագրութիւնը: 2022-ին հրատարակուած տյն հատորը կը բաղկանայ 263 էջերէ: Աշխատութեան խմբագիրն է ծանօթ պատմաբան Ամատունի Վիրապեան: Հատորը լոյս տեսած է Սողոմ Մելիքսեթեանի մեկենասութեամբ:

Գիրքի Յառաջաբանին (էջ 3-17) մէջ հեղինակը նախ կ'անդրադառնայ իրանահայութեան բնորոշ կարգ մը իրողութիւններու՝ որոնք բացառիկ ըլլալու հանգամանք մը կը շնորհեն համայնքին: Եթէ աշխարհատարած հայ համայնքներուն մեծ մասը կազմաւորուած է Հայկական Տեղապանութենէն ետք, ապա իրանահայութիւնը ունի պատմական խոր արմատներ. միակ համայնքն է, որուն գործածական լեզուն արեւելահայերէնն է. նաեւ՝ հոգեկերտուածքն ու աշխարհահայեացքը յար եւ նման են արեւելահայութեան յատկանիշներուն. անոնք եղած են հայ լեզուին, մշակոյթին եւ արւանդութեանց կրողներն ու հարստացնողները. սահմանամերձ են Հայաստանին. աւելին՝ քաղաքական ու տնտեսական պայմաններու բերումով, իրանահայեր կարեւոր դեր ունեցած են հարևան ու բարեկամ երկրին հետ Հայաստանի կապերուն կայունացման եւ ամրապնդման մէջ: Այս առումով, Աստղիկ Յակոբեանի աշխատութիւնը, պատմագիտութեան առընթեր, կ'ունենայ նաեւ այժմեական հնչեղութիւն:

Յառաջաբանէն կ'իմանանք որ հեղինակը լուսարձակի տակ առած է այն բոլոր գիրքերն ու ուսումնասիրութիւնները, որոնք առնչուած են իր նիւթին. ան պրպտած է մամուլ, արխիւային ֆոնտեր, գիրքեր, տարեցոյցներ, որոնց շարքին, իրօք, կոթողային եւ երախտարժան գործ է Էդ. Բաղդասարեանի տասնատրեանքի՝ իրանահայութեան պատմութեան խորագրին ուսումնասիրութեամբ: Այս բաժինով, կը կարդանք հեղինակներու եւ գիրքերու անուններ, որոնք կը վերաբերին իրանահայութեան շքեղ պատմութեան:

Առաջին գլուխը՝ «Իրանի Հայ Համայնքի Կազմը Եւ Սոցիալ-Տնտեսական Դրութիւնը 1921-1945 թթ.» (էջ 18-96) ունի երկու ենթագլուխներ: Հեղինակը յստակօրէն կը պարզէ հայութեան ժողովրդագրական պատկերը, Պարսկաստանի տարբեր վայրերու մէջ բնակելուն եւ տեղաբաշխուելուն հանգամանքները: Բնականաբար, հայութիւնը նախ կեդրոնացած է Ատրպատականի տարածքին՝ Սք. Թաղէս առաքելի վանքին շուրջ եւ ապա՝ Ուրմիա եւ Թաւրիզ: Կը կարդանք հայութեան թուաքանակին փոփոխութիւնը տարբեր շրջաններու, հայաբնակ գաւառներուն եւ գիւղերուն անունները՝ Սալմաստ, Փայաջուկ, Մակու, Դարաղաղ, Մուժամբար, Արտապիլ, Խոյ, ի հարկէ ամենամեծ հայաբնակ գիւղը՝ Հաֆթվան: Թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէ՞ս փոփոխութեան ենթարկուած է հայութեան թուաքանակը՝ ներգաղթի դէպի Հայաստան, կամ Հայաստանէն քաղաքական պատճառներով բազմահազար հայութեան տեղափոխումը Թաւրիզ (1921). կամ՝ Սալմաստի 1930-ի երկրաշարժը՝ իր ծանր հետեւանքներով: Ապա՝ Մարաղայի, Սուլդուզի եւ Միանդաբի մասին եւ Թաւրիզի հայկական թաղերուն (Լիլաւա եւ Ղալա) տարբերութեան շուրջ կան հետաքրքրական փաստեր: 1604-ին, Շահ Աբասի դէպի Հայաստան արշաւանքէն եւ հայութեան զանգուածաբար դէպի Պարսկաստան բռնագաղթէն ետք, հայութեան թիւը կը բազմանայ Նոր Ջուղայի եւ Սպահանի մէջ. հայութիւնը կը սփռուի յարակից գաւառներ ու քաղաքներ. կը ստեղծուին զուտ հայաբնակ գիւղեր. երկար է ցանկը անոնց՝ Փերիա, Չհարմիալ, Բյարվանդ, Բուրվարի, Գյափլա, Բյամարա, Քազազ եւ այլն: Չանագան պատճառներով կը բազմանան հայերով բնակոտող քաղաքները՝ Ահվազ, Խորանշահր, Ապատան, Մասճես-Մոլէյման, Աղաջարի, Շիրազ, Խուզիստանի նահանգ եւ այլն: Ի հարկէ, հայութեան թիւը կը բազմանար ի հաշիւ Արեւմտեան Հայաստանի հայոց տարագրութեան, յատկապէս Վասպուրականէն. նաեւ՝ անոնց բաշխումը փոփոխութեանց կ'ենթարկուէր ներքին տեղափոխութեանց հետեւանքով. շատեր կը հեռանային՝ մանաւանդ Հնդկաստան, Ճաւա եւ այլուր:

Իրանի քաղաքական եւ տնտեսական արմատական փոփոխութեանց հետեւանքով, հետզհետէ առաջնակարգ դիրք կը գրաւէ կեդրոնական շրջանը գտնուող Թեհրանը: Արդէն հայեր հաստատուած էին աւելի հիւսիս՝ Ռաշտ ու Էնզելի եւ աւելի ուշ՝ Թեհրանի մերձակայ Վանաք գիւղը, Ղազվին, Մուլթանապատ (Արաք), Մալայեր, Մէշէտ, Քերմանշահ, Համասան, Խորասան եւ այլն: Թեհրանի հայութեան աճը սկսաւ Երկրորդ Աշխարհամարտէն ետք՝ երբ քաղաքը կը զարգանար արագ թափով, իսկ գաւառներէն հայեր կը տեղափոխուէին տնտեսական, կենցաղային եւ աշխատանքային նպատակներով: Հեղինակը կը փոխանցէ հետեւեալ թիւը՝ 1944-ին՝ իրանահայոց թիւը կ'անցնէր հարիւր հազարը:

Նոյն գլխու մէջ կը կարդանք հայոց տնտեսական դրութեան մասին, աշխատանքներու բաժանումին, գիւղական եւ քաղաքային բնակչութեան զբաղւածութեան շուրջ եւ կ'իմանանք որ կային ծայրայեղ թշուառ գիւղեր, ստրկական վիճակներ: Ինչպէս նաեւ գործարար հայոց յաջողութեանց, առեւտուրին, արհեստներու, արդիւնաբերական նախաձեռնութեանց մասին՝ գորգագործութեան, ոսկերչութեան, բուրդի, բամպակի, գինեվաճառութեան, օճառաշինութեան, մրգավաճառութեան եւ այլ ոլորտներէ ներս:

Երկրորդ գլուխը՝ «Իրանահայ Թեմերը, Համայնքի Իրաւական Կարգավիճակը Եւ Հասարակական-Քաղաքական Կեանքը 1921-1945 թթ.» (էջ 97-177): Շատ հետաքրքրական բաժին մըն է իր առարկայական ու գիտական տուեալներով: Կ'իմանանք թէ ինչպէս կառավարուած են իրանահայ թեմերը տարիներու թաւաքին, ինչ էր կրօնակեղեցական ինքնավարութիւնը: Ի վաղուց անտի, Ատրպատականի թեմի առաջնորդանիստն էր Մակուի Սք. Թաղէսի վանքը եւ

ԱԽԵՏԻՍ ՌԱԶՄԻԿ

ապա 1833-ին փոխադրուեցաւ Թաւրիզ եւ կոչուեցաւ Թաւրիզի թեմ: Հոն մեծ վաստակ ունի թեմի առաջնորդ (1912-1948) Ներսէս Արք. Մելիք-Թանգեանը, որ հակառակ տեղացիներու հետ լաւ յարաբերութեանց, բարոյութիւններու հանդիպած է Էջմիածնի հետ՝ խորհրդային կարգերու ճնշումներուն հետեւանքով: Ընդարձակ թեմ էր իր քաղաքներով, գիւղերով, վանքերով եւ եկեղեցիներով: Աստղիկ Յակոբեան կը նշէ՝ Թաւրիզի թեմի իրաւասութեան ներքեւ գտնուող 180 եկեղեցիներէն այժմ կանգուն են 40-ը: Մակուի Սք. Թաղէի վանքի կողքին նշանաւոր են Սք. Ստեփանոս Նախավկայի վանքը, Սք. Աստուածածին եւ Սք. Սարգիս եկեղեցիները (Թաւրիզ), Սալմաստի Ղալասարի Սք. Սարգիսը, Խոյի Սք. Սարգիսը եւ այլն: Յաջորդը Նոր Ջուղայի թեմն է (աւելի ուշ կոչուած իրանահնդկաստանի թեմ), որու կեդրոնը եղած է Սք. Ամենափրկիչ վանքը: Թեմը առաջնորդած են Սահակ Արք. Այվատեան, Մեսրոպ Եպս. Տէր-Մովսիսեան (Մագիստրոս), Վահան Եպս. Կոստանեան: Թեմի ենթակայ 107 եկեղեցիներէն կանգուն են 25-ը: Նշանաւոր են Սք. Գեորգ, Սք. Աստուածածին, Սք. Բեթղէեմ, Սք. Նիկողայոս, Սք. Սարգիս, Սք. Միմաս, Սք. Ներսէս եկեղեցիները: Թեհրանի մէջ հայութեան թիւին ստուարացման պատճառով, կարգ մը կեդրոնական շրջաններ Թեհրանի միանալով ստեղծուեցաւ Թեհրանի թեմը 1944-ի վերջին եւ որմէ ետք 1945-ի սկիզբին առաջնորդ ղրկուեցաւ Վահան Ծ. Վրդ. Կոստանեան, ապա՝ Ռուբէն Եպս. Դրամբեան: Թեմին կը պատկանին 101 եկեղեցի, որոնցմէ կանգուն են 18-ը: Այս բաժնով հեղինակը կարեւոր տեղեկութիւններ կը փոխանցէ Իրանի պետութեան, ԽՍՀՄ-ի, Խ. Հայաստանի ղեկավարութեան եւ իրանահայ թեմերուն ու եկեղեցւոյ յարաբերութեանց մասին, որ միշտ չէ որ ընթացած են հեզասահ կերպով: Այս հարցը եղած է զգայուն բոլորին համար:

Այնուհետեւ կը կարդանք իրանահայ զանազան բարեսիրական-հասարակական կազմակերպութեանց մասին.- Հայ Օգնութեան Միութիւն (ՀՕՄ), «Հայ Կարմիր Խաչ», Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ (ՀՕԿ), Թեհրանի Հայ Կանանց Բարեգործական Ընկերութիւն, «Կապոյտ» երիտասարդական միութիւն, Թեհրանի Հայ Եկեղեցատէր Կանանց Միութիւն, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, «Հայ Կին» միութիւն, «Մշակոյթ» միութիւն, «Լոյս Եւ Միտք», «Դաֆֆի», «Շանթ», «Արշալոյս», տարբեր քաղաքներու մէջ զանազան միութիւններ եւ այլն: Այս բաժնին մէջ ակնարկներ կան նաեւ Երկրորդ Աշխարհամարտի ընթացքին «Սասունցի Դաւիթ» եւ «Կենեալ Բաղրամեան» քանկային շարասիւններու համար տարուած հանգանակութեանց մասին, իրանահայութեան սրտաբուխ մասնակցութեան եւ յատկապէս բարերար Ռոման Իսաեւի առատաձեռն նուիրատուութեան:

Ապա՝ քաղաքական կուսակցութեանց մասին է որ կ'ընթերցենք: Նախ՝ Հ.Յ.Դ.-ի, որուն ղեկավարները, 1921-ին , մեծ թիւով խոյս տալով Հայաստանէն, փոխադրուեցան Թաւրիզ, ուր տեղի ունեցան ներքին լուրջ խլրտումներ, Գարեգին Նժդեհի դատավարութիւնը եւ առաջին արտաքսումը, Բիւրոյի ընդդիմադիր «Միմարեք» թերթին անջատումը: Հետզհետէ, գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ Հ.Յ.Դ. կ'ունենայ կազմակերպչական լայն ցանց մը: Գիրքին հեղինակը, հաւաստի աղբիւրներէ կը յայտնէ, թէ խորհրդային իշխանութիւններ բաւականին հետեւողական աշխատանքով ուզած են պառակտել Հ.Յ.Դ.-ն. որմէ ետք, իրանեան իշխանութիւններ եւս միջամտելով՝ խուզարկութիւններ եւ բանտարկութիւններ կատարած են, բազմաթիւ ղեկավարներու հեռացուցած են երկրէն: Խորհրդային զօրքեր երբ Իրան մտան, Հ.Յ.Դ.-ի համար անբարենպաստ իրավիճակ ստեղծուեցաւ: Ս.Դ.Հ.Կ.-ի Իրանի առաջին Թաւրիզի մասնաճիւղը հիմնուած է 1891-ին. աւելի ուշ մասնաճիւղեր կը հիմնուին Թեհրան, Ղազվին, Էնզելի, Ռաշտ, Արտապիլ, Մարաղա, Խոյ, Սալմաստ: Պաշտօնաթերթը եղած է «Չանգ»-ը: 1924-ին, իրանական իշխանութիւններ բռնաճնշումներ կը գործադրեն կուսակցութեան դէմ՝ ձերբակալելով բազմաթիւ գործունեայ անդամներ: Ղեկավարներէն էին Վահան Ղուկասեան, Գրիգոր Եղիկեան: Եղած են խորհրդային իշխանութեանց համակիր՝ օժանդակելով խորհրդային ազդեցութեան ուժեղացման: Աստիճանաբար կուսակցութիւնը չքացած է քաղաքական կեանքէն: Մինչեւ 1945 Իրանի մէջ ՌԱԿ գոյութիւն չուէր: Կողմնակիցները յարած էին ՀԲԸՄ-ին: Կուսակցութիւնը պաշտօնապէս հիմնուած է 1945-ին, երբ կուսակցական ղեկավարներ կը ժամանեն Իրան՝ Էօժէն Փափագեանի գլխաւորութեամբ: Իրանի հայ համայնավարները անդամակցած են տեղական Թուտէ բոլշևիկական կուսակցութեան: Անոնք վայելած են Խորհրդային Միութեան հովանաւորութիւնը: Ղեկավարութեան մէջն էր Արտաշէս Յովհաննիսեան, որ եղած է պատգամաւոր Իրանի խորհրդարանէն ներս երկու շրջաններով: Ան եղած է խմբագիր կուսակցութեան «Մարդոմ» թերթին: Հայ թուտեականներ եւ Հ.Յ.Դ.-ի անդամներ սուր պայքար ծաւալած են իրարու դէմ: Թուտեականներ սերտ կապեր ունէին Խ. Միութեան հետ:

Երրորդ գլուխը՝ «Իրանի Հայ Համայնքի Մշակութային Կեանքը 1921-1945 թթ.» (էջ 178-257) ունի երեք ենթագլուխներ: Բաժինը խտացած ուրուագիծ մըն է իրանահայ մշակութային կեանքին յատկացում: Հեղինակը նկատի ունի կրթական կեանքը, դպրոցները, գրականութիւնը, մամուլը, երաժշտութիւնը, թատերական կեանքը, գեղանկարչութիւնն ու կերպարուեստը: Կը նկատենք որ գրեթէ բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ գործած են դպրոցներ. Եղած են նիւթական եւ քատրային դժուարութիւններ: Դպրոցը ազդուած է արեւելահայ կրթական ցանցէն եւ դասագիրքերէն: Յաւօք, Ռիզա Փեխլի շահ, ազգայնաճակատական ոգիէ դրդուած, շրջան մը փակած է հայկական դպրոցները, սակայն հայեր տուններու մէջ սորված են մայրենի լեզուն, պատմութիւնն ու կրօնը: Հեղինակը կու տայ թուականներ եւ թիւեր դպրոցներուն եւ աշակերտութեան շուրջ: Գրականութեան առումով մեծ է տեղը Յովհաննէս խան Մասեհեանի եւ Յովսէփ Միրզայեանի: Յիշենք գրողներէն՝ Դեւ (Մարգար Դարաբէկեան), Գալուստ Խաննեց, Հրանդ Ֆալեան, Հայկ Գարագաշ, Արամ Գառօնէ եւ ուրիշներ: Հարուստ եղած է նաեւ թատրոնը (Գրիգոր Եղիկեան, Մանուէլ Մարութեան, Արման Յովսէփեան) եւ երգարուեստը (Համբարձում Գրիգորեան, Նիկոլ Գալանտեան): Իսկ նկարչութեան մէջ՝ Անտրէ Սկրուզին, Սարգիս Խաչատուրեան, Սմբատ Կիրեղեան: Աստղիկ Յակոբեան իրաւացիօրէն դիտել կու տայ, որ իրանահայեր զգալի ներդրում ունեցած են Իրանի մշակութային կեանքին մէջ:

Գիրքի աւարտին կայ Վերջաբան մը, ուր հեղինակը կ'ամփոփէ իր դիտարկումները իրանահայութեան շուրջ, կը կատարէ կարճ ու դիպուկ եզրայնագումներ՝ իր պրպտումներէն քաղուած: Յիրաւի, հեղինակը կատարած է զովելի աշխատանք:

Երեւան

ՆՈՐ՝ ՍԹԱՓՈՒԵԼՈՒՄ ՏԱՐԻ

(Ծարունակում 2-րդ էջին)

Եղան երկրներ, որ 24 ժամ տուեցին Ամօթին՝ լքելու իրենց տարածքը: Վերջին տարիներին Ամօթը չէր մասնակցում ո՛չ մի միջոցառման, չկար ո՛չ հարցազրույցներում, ո՛չ ուսումնական հաստատություններում, մինչև անգամ՝ հնդկական ֆիլմերում: Վերջերս, երբ նորածնությունը ներկեց կարճ շրջագգեստներ, Ամօթը *միկրոփոփարկոտ* տարաւ: Ամօթը վերջին տարիներին յաճախ տարածայնություններ էր ունենում արուեստագետների եւ իշխանական ներկայացուցիչների հետ: Իրեն իրաւունք էր վերապահում արգելելու մարմնաւաճառքները, մանկապոծությունը եւ միասնականների գոյությունը: Իշխանությունը նրան զրկեց կարծիք յայտնելու, հանրային հեռուստաընկերութեամբ ելոյթ ունենալու, հասարակական վայրերում երեւալու իրաւունքից: Մի խօսքով՝ համարուեց ձայնագուրկ, ինչն էլ գլխաւոր պատճառը դարձաւ նրա մահուան: Նա էութեամբ զիջող չէր, յարմարուող չէր, նոյն Ամօթն էր, ինչ հազարամեակներ առաջ՝ անկոտրում ու իր ասածի: Թաղման արարողութիւնը պատշաճ, եւ կարգուկանոնով, եւ՝ «անվերադարձ» կազմակերպելու համար ձեւաւորուեց մի խումբ, որը ղեկավարելու էր հանրապետութիւնում նշանաւոր դէմք, պետական եւ հասարակական շքանշանների ու պատուգրերի դափնեկիր՝ պարոն լկտին, իսկ նրան օգնելու էր պարոն խաբեբան: Նրանց շուրջ հաւաքուեցին պարոններ՝ Բծնողը, Հպարտն ու Որկրամողը, էշն ու Տաւարը... Մինչեւ որ դահլիճում տեղ չմնաց Խոնարհին ու Պարկեշտին, որոնք արիւնակիցներ էին հանգուցեալին եւ վերջին ամիսներին նրա կողքին էին: Առաջին շարքում տեղ էին զբաղեցրել Պոռնկութիւնն ու Միասնականությունը, Նենգն ու Տափալությունը: Դագաղի մօտ պատուոյ պահակ էին կանգնել պարոնայք Խեղկատակն ու Պնդաճակատը: Ամբիոնին մօտեցաւ Ամենաթողութիւնը: Արտերկրից ստացուած բազմաթիւ ցաւակցական հեռագրերն ընթերցելուց յետոյ, յայտարարեց՝ որոշուեց Ամօթին քաղել Քորէայի ձորում: Ծիշդ է, մեծ ցանկութիւն ունէինք նրան քաղել պանթեոնում, սակայն երէկ պարգուեց, որ պարոն Օլիգարխը իր եւ խնամիների՝ Ագահի եւ Ստորի համար այնքան տեղ է սեփականացրել, որ ցաւօք սրտի Ամօթին տեղ չի մնացել: Պատշաճ ենք համարում այս մասին յայտնել նաեւ Խղճի հարազատներին, որովհետեւ մահամերձ է, եւ այսօր տեղեկացանք, որ Յոյսի հետ պառկած է ծերանոցի միեւնոյն սենեակում: Մենք՝ սգոյ բոլոր հանդիսականներս, յայտնում ենք մեր ցաւակցութիւնները Ամօթի հարազատներին, մտերիմներին, ազգականներին, իսկ անուանապէս՝ Պարկեշտութեանը, Շիկնանքին, Շնորհակալութեանը եւ Ներողութեանը, որոնք չզիտես ինչու, արդէն քանի տարի ծուարել են Կարմիր գրքում: Ամօթի «մէկընդմիշտ» քաղման արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ առանց սգոյ երաժշտութեան: Եւ որպէս աւարտ՝ որպէսզի Ամօթը գնա խառնուի իր հանգուցեալ նախնիներին, չեն նշուելու եօթ, քառասունք ու տարի, եւ նրա նկատմամբ չի կիրառուելու «Գնա մեռի, արի սիրեն» աւանդական սկզբունքը: Աւելացնենք, որ այլեւս էլ ոչ մի բան ամօթ չէ: Գուցէ գոյները մի քիչ խառցուած են, սակայն իսկապէս ցաւալի իրադարձութիւնները շատ-շատ են, իսկապէս մեր հասարակութիւնը շատ է ապականւել եւ ժամանակն է սթափուելու, դէմքով դէպի աւանդականն ու ազգայինը շրջուելու...

Երեսան, 12.01.2026

ՅՈՒՇԵՐ ԱՒԵՏԻՍ ԵԱՓՈՒՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

(Ծարունակում 8-րդ էջին)

Առաջնորդարանին «դաւազ»ը (թիկնապահը) դաշնակցական Խաչիկ Պարծամեանը, հեռաձայնով լուր տուեք էր «տղերց»։ Պաղեստինի պատերազմին ժամանակաշրջանն էր։ Երկրին մէջ պատերազմական վիճակ կը տիրէր։ Հրապարակային վայրերու մէջ համախմբումները արգիւրած էին։ Ուրեմն, Ներգաղթողաց խումբը, որպէսզի ուշադրութիւն չգրաւէ, չորս-հինգ հոգիով, բակէն դուրս ելլելով, կը մեկնէին։ Բակին մէջ հագիւ տասնեակ մը երիտասարդներ մնացած էին, որոնք երբ կը պատրաստուէին իրենք եւս դուրս ելլել, դէմ յանդիման գտնուեցան իրարանցումի մը։ Աւետիս անմիջապէս հասկցաւ, թէ ինչ տեղի կ'ունենար։ Ակնոցը աչքէն հանելով, առաջ նետուեցաւ։ Բակը լուսաւորուած էր միայն բանկալին տմոյն լոյսով։ Աւետիսին դէմը ելաւ անծանօթ անձ մը՝ աչքերը արիւնով լեցուած։ Աւետիս անմիջապէս վրան նետուեցաւ եւ երկուքը մէկ գետին տապալեցան։ Երբ ոտքի ելաւ Աւետիսը, դէմը երկու հոգի գտաւ։ Բայց յանկարծ ետեւէն մէկը գալով՝ ձեռքի սուր երկաթով Աւետիսին դէմքին հարուածեց։

Աւետիսը միայն բախումի մը ձայնը լսեց։ Աչքերը մթնեցին։ Երբ աչքերը բացաւ, զգաց որ ձախ յօնքին վրայէն հեղուկ մը կ'իջնէր։ Չեղքը հոն տանելով, մատներուն տակ խորունկ ու խոշոր բացուածք մը զգաց։ Դուրս գալով կռուադաշտէն, գնաց ծորակին մօտ եւ վերքը լուաց՝ արիւնահոսութիւնը կասեցնելու համար։ Նոյն պահուն, երեցաւ ոստիկանական ջոկատ մը՝ առաջնորդութեամբ ոստիկանապետին, որ ոստիկաններուն հրամայեց վիրաւորները ոստիկանատուն տանիլ։ Ոստիկանները անմիջապէս կառչեցան քանի մը հոգիի, առանց որ նկատուի առնեն, թէ անոնք վիրաւոր են, թէ ոչ։ Չերբակալուածներէն միայն երկու հոգին վիրաւոր էին՝ Արամ Ինճեճեանն ու Արմենակ Նշանեանը։ Իսկ Աւետիսը, որ ամենածանր վիրաւորեալն էր, որուն ձախ աչքին վերեւ, երկու սանթիմ երակարութեամբ եւ մէկ սանթիմ խորութեամբ վերք մը բացուած էր, ազատ մնացած էր ... Արդ , Աւետիսը կը մտածէր, թէ ինքն ալ երթա՞յ թէ ոչ։ Մտածեց թէ, եթէ անոնք իբրեւ ամբաստանեալ կը տարուէին, ուրեմն ինք ազատ էր։ Սակայն եթէ իբրեւ ամբաստանող կը տարուէին, ինք կը կորսնցնէր իր իրաւունքը։ «Ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ» վճռեց։ Մինչեւ հիմա իր ընկերներուն հետն էր, Այսուհետեւ ալ իր ընկերներուն հետ կը մնար։ Եւ երբ ոստիկանի մը քովէն սկսաւ քալել, այս վերջինը անմիջապէս կառչեցաւ անոր թեւէն։ Ոստիկանները զանոնք տարին եւ նստեցուցին բեռնակառքի մը վրայ, որ զանոնք ոստիկանատուն տարաւ, ուր առաջնորդեցին սրահ մը՝ առանց աթոռի, ուր ժամերով սպասեցին անոնք, մինչեւ որ ոստիկանապետը Առաջնորդարանէն վերադարձաւ։

Ոստիկանապետը իր մօտ առաւ երեք վիրաւորեալները եւ հարցաքննութեան սկսաւ։ Առաջինը դիմելով Արմենակին, հարցուց թէ ո՞վ զարկաւ իրեն։ Այս որ լսեց Աւետիսը, կողքին նստած Արամին հարցուց, թէ ինք չէր տեսած իր վրայ յարձակողը, ուրեմն որո՞ւ անունը տար, Արամը պատասխանեց. «Բեզլար Նաւասարդեանին անունը տուր»։ Աւետիսը պահ մը տատամսեցաւ, որովհետեւ Բեզլարը իրեն ուսուցիչ եղած էր եւ զայն կը սիրէր։ Սակայն, ուրիշ ճար չունէր, եւ տուաւ Բեզլարին անունը։ Ոստիկանապետը աւարտելով իր հարցաքննութիւնը, ազատ արձակեց զանոնք։

Երեք երիտասարդները սրահ զացին, ուր հաւաքուած էին իրենց ընկերները, որոնց կարգին՝ Աւետիսին մայրը, որուն ան լուր դրկած էր, իր մէկ ընկերոջ միջոցաւ։ Բարեբախտաբար, Աւետիսին ճակատը կապուած էր, այնպէս որ մայրը չտեսաւ անոր վերքը։ Երեք երիտասարդները զացին մօտակայ հնչակեան բժիշկին, որ անոնց վերքերը դարմանեց, Աւետիսին ճակատն ալ կարելով։

Դատաւարութիւնը տեսեց տարի մը, ամբաստանեալները, որոնք հինգ հոգի էին, դատապարտուեցան ծանր տուգանքի, սակայն, երեք երիտասարդները պահանջ չներկայացուցին իրենց վնասուց հատուցումը ստանալու համար։ Անոնք բաւականացան իրենց բարոյական յաղթանակով, որուն հասած էին շնորհիւ Եգիպտական արդարադատ դատարանին։

Միտնի, Աւստրալիա

ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՀԵՌՈՒ

Տիկին ՍՕՍԻ ՆԻԿՏԷԼԵԱՆ

Մեր տունը հեռու, հեռու է շատ մայր հողէն,
Ան ամէն հայու սրտին լոյսն ու հուրն է անմար:
Հեռուներէն անհաշիւ լացող սրտերը մորմոք,
Հրաշք լոյսով մը ամբապնդուած կը մնան հօգօ:

Անտես շրջաններու մէջ սփռուած ենք բոլորս,
Բայց հայկական ոգին միշտ կը մնայ հաստատ,
Տունէն հեռու, սակայն սրտով յարատեւ,
Սուրբ հողին հանդէպ՝ սէրն է միշտ մնայուն:

Երգերով, զրույցներով կը պահենք մեր լեզուն,
Մշակոյթը, աւանդոյթը՝ կը ջերմացնէ մեր հոգին,
Ամէն օր՝ նոր յոյսով, նոր ուժով կ'ապրինք:
Կը ծաղկինք, կը շէնցանք միասին առանձին:

Արտասահմանի հայեր, մեր սրտին փարոս,
Հաւատարիմ մնացէք ձեր արմատներուն,
Կը շինէք կամուրջ մը՝ սերունդէ սերունդ,
Որ կը միացնէ մայր հողը օտար աշխարհին:

Իւրաքանչիւր օր՝ նոր յոյսերով լեցուինք,
Հայեր միացէ՛ք, ուժեղ մնանք միասին:
Մերն ու յիշատակը՝ Հայրենի հողին,
Միշտ կենդանի, վառ եւ արթուն պահենք:

Under the Auspices of His Grace Bishop Vardan Navasardyan
Primate of the Armenian Church of Australia and New Zealand

TEKEYAN CULTURAL ASSOCIATION
OF SYDNEY, AUSTRALIA

presents

ARMENIAN MUSIC
IN CONVERSATION AND PERFORMANCE

A special concert dedicated to the Prince of Armenian Poetry
Vahan Tekeyan

featuring

UCLA Professor and acclaimed violinist
MOVSES POGOSSIAN

with renowned pianist
VATCHE JAMBAZIAN

SUNDAY 8 FEBRUARY 2026 6:00PM

ST ANNE'S ANGLICAN CENTRE AUDITORIUM
42 CHURCH STREET, RYDE

Free admission. Donations welcome.

For more details, contact
Lucie - 0405 696 362 Arek - 0423 886 606

Parking available under the premises

ԿԱՅԱՆԸ ՄՈՒԹ Է...

ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Մշուշը ծածկեր է արահետն կեանքի:
Չկայ ո՛չ իսկ ջահ կամ լամպ մը դալուկ
Կամ կանխագուշացնող ազդագարող լոյս...

Մոլորաձուրթան հանելուկին մէջ
Իր ու աշխարհի կապը կորուսած Մարդը պարզապէս փոշու
հատիկ է... Հովերուն յանձնուած
Անյայտ կայանի մութ ճանապարհին...

Որո՞նման այս խուլ, մութ ճանապարհին, մարդը նշոյլ մ'է լոյսի
կարօտով տարուած իր ծնեալ օրէն...
ան փնտռեց Մարդը...
դարերով փնտռեց... Բայց աւաղ, աւաղ, աւաղ չգտաւ...
Կայանն չգտաւ...:

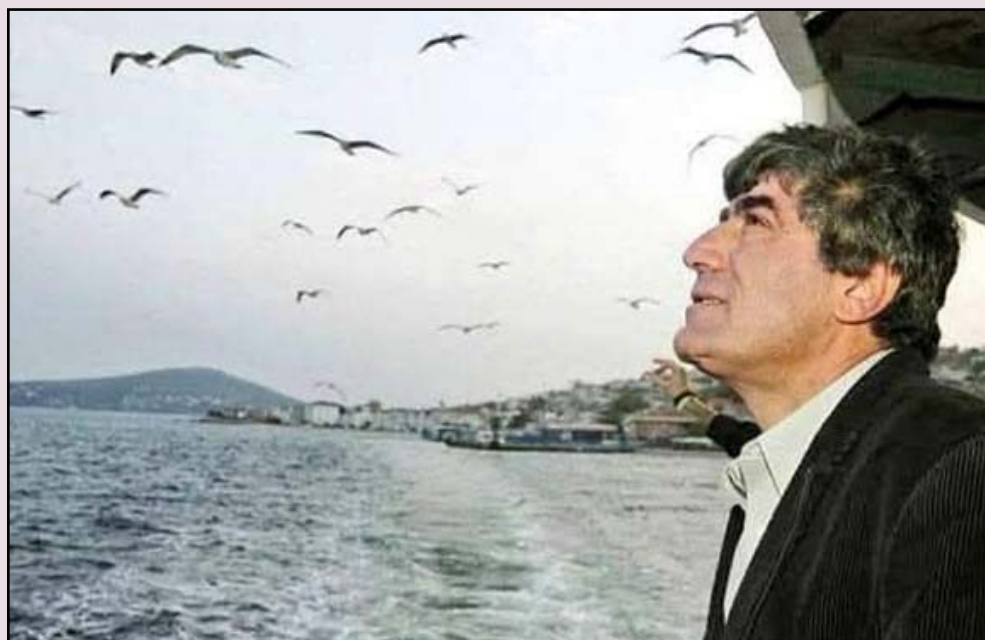
Եւ հիմա
Ինքն իր ծիրին վրայ դարձող
Հիւլէ մըն է պարզ Անվերջ թափառող Անվերջ որոնող
Անվերջ... չգտնող...

Կայանը լոյսի եւ երազանքի հանգրուանն,
աւաղ, մթութեամբ ծածկուած
Անյայտութեան մէջ անյայտութիւն մ'է...
Կայանը կեանքի սեւ խոռոչ մըն է
Մե՛ծ... խո՛ր...
ու...
ԴԱՏԱ՛ՐԿ...

Գրիգորեան տոմար- 1-5--2026 (1Մայիս, 2026)
Հայկեան տոմար- Օր՝ Միմ, Ամիս՝ Քաղոց, Յամի՝ 4517 (ՏԾԺԷ)

ՆԱՀԱՏԱԿ ՀՐԱՆԴ ՏԻՆՔԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երբ երկրի մը պատմական, սակայն փոքրամաս ժողովուրդի մը հիմնա-
կան իրաւունքները, ինքնութիւնը դարերէ ի վեր ապրած երկրի հասարա-
կութեան կողմէ կ'անտեսուի ու կը ոտնահարուի եւ նաեւ արժանապատ-

ւութիւնը կը վիրաւորուի, այդ պարագային այդ ժողովուրդը իր իրաւունքնե-
րու պաշտպանը, ազգային ու ընկերային արժանապատուութեան վերա-
կանգնող գաղափարախօս զաւակը իր ծոցէն կը հանէ: Ընդհանրապէս,
այդ մարտիկը լայնախոհ ու դեմոկրատական համակարգի մէջ կը դառնան
«Ազգային Հերոս», իսկ ոչ լայնախոհ ու ոչ դեմոկրատ դրութեան մէջ կը
սպաննուի ու իր ազգին համար կը դառնայ «Նահատակ»: Այս նահատակ-
ներէն մին էր, պոլսահայ յայտնի մտաւորական, գաղափարախօս մար-
տիկ Հրանդ Տինքը:

Հրանդ Տինք, 19 Յունուար 2007 թուականին ազգամուլ թուրքի մը կողմէ
դաժան ձեւով սպաննուեցաւ ու հայ ազգի նահատակ դարձաւ: Հրանդ
Տինք ոչ թէ միայն իր ազգին կոխկոտուած հիմնական իրաւունքներու
պաշտպանն էր, այլ իրաւունքները ոտնահարուած ժողովուրդներու ու հա-
մայն մարդկութեան հիմնական իրաւունքներու անկեղծ ու յամար պաշտ-
պանն էր: Ան էր, որ երկար ժամանակ լռութիւնէ մը ետք Հայոց արդար
դատը բարձրաձայնեց.- «Դուք էք որ, մեզի, մեր արմատներէն ու հողերէն
կտրեցիք» ըսելով Հայոց Արդար դատը երկար ժամակակ մը վերջ
Թուրքիոյ հասարակութեան օրակարգին կը բերէր:

Հրանդ Տինքի նահատակութենէն առաջ, պոլսահայութիւնը կոխկոտը-
ւած իր հիմնական իրաւունքներուն պաշտպանութեան վերաբերեալ բա-
ցարձակ անձայն էր, անոր նահատակութենէն յետոյ սկսաւ իր իրաւունք-
ները պաշտպանելու մասին ձայն բարձրացնել:

Կրնանք ըսել, թէ Հրանդ Տինքի նահատակութեամբ պոլսահայութիւնը
«Հրանդ Տինքէ առաջ» եւ «Հրանդ Տինքէ վերջ» ըսելով երկու տարբեր ժա-
մանակաշրջան ապրած է:

Նահատակութեան 19-րդ տարելիցին առիթով, խունկ եւ աղօթք իր ան-
թառամ բարի յիշատակին:

Տէրը հոգին լուստորէ:

Տոքթ. ՄԱՐԳԻՍ ԱՏԱՍ

Valentine's Dinner Dance

Organised by TCA Pasadena Glendale Chapter Social Committee

Saturday, 7 February 2026 at 7:30 pm
at the TCA Beshgeturian Center,
1901 N Allen Avenue, Altadena,

Entertainment by **Zaven Batanian**
Lavish Buffet by Mr. & Mrs. Chef.
Tickets \$80

For reservations call
626 827 1952

TEKEYAN CULTURAL ASSOCIATION
MHER MEGERDCHIAN THEATRICAL GROUP

PRESENTS
AN EVENING OF

INSTRUMENTAL MUSIC

TEKEYAN CENTER
560 SYLVAN AVENUE
ENGLEWOOD CLIFFS, NJ 07632

\$50
*INCLUDING WINE & CHEESE

**SATURDAY
FEBRUARY
21, 2026
7:30 PM**

ENTERTAINMENT BY
HAROUT BARSOUMIAN - *Guitar*
SHANT TANELIAN - *Violin*
ALICIA KEOSHGERIAN - *Kanon*

LIMITED SEATING

FOR RESERVATIONS CONTACT
MARIE (201) 745-8850
TALAR (201) 240-8541